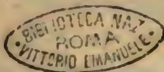
FLAMINII

NOBILII DE VERA, ET FALSA VOLVPTATE LIBRI DVO.

AD FRANCISCVM MEDICEM FLORENTINORVM, ET SENENSIVM PRINCIPEM.

FRANCISCO MEDICI FLORENTINORVM, ET SENENSIVM PRINCIPI.

Flaminius Nobilius. S. D.

VOD illi, qui ſoluendo non ſunt, neque in temporis interuallo ſpem habent, facere conſueuerunt, vt bonorum ſuorum poſſeſsione creditoribus cedant; idem mihi Princeps Ampliſsime faciundum video; vt cum nullam multorum ſeculorum Principis parentis tui erga me meritorum partem referenda gratia conſequi vnquàm me poſſe ſperem, omnia mea, meque ipſum, & illi, & tibi, qui ſuus hæres es, neceſſariò tradam, atq; addicam. Hoc inter meum, ac decoctorum factum intererit; quòd illi fortunarum ſuarum alios fieri dominos moleſtiſsimè ferunt, neque interea creditores ſatis ſibi eſſe factum putant: ego verò eximia patris tui virtute captus, quam tu pulcherrimè imitaris, libentiſsimè me vobis dedo; neq; vos non ſatis precij ob collata in me beneficia, vobis à me perſolutum iri conqueramini pertimeſco, qui benefactorum veſtrorum non aliam vobis proponere mercedem ſoletis quàm laudem, decus, honeſtatem. Cum igitur apud me eſſent libri duo de vera, & falſa voluptate proximè præte

rita æstate conscripti, quod tempus nostri ordinis hominibus vacuum, ac solutum est, eosquè vobis deberi intelligerem, ad te deferendos iudicaui, cuius ætati, quæ in illis tractantur, videntur quodãmodo magis conuenire; quiquè nihil antiquius habere ostendisti, quàm excolere optimis disciplinis animum. Non tam enim imperio, & opibus, quàm rerũ maximarum cognitione excellere verè regium censuisti. Itaquè, & antea apud Italos, & nunc in ista Maximi Regis aula, id est in pulcherrimo totius orbis theatro ea virtutis indicia præbuisti, vt nemo dubitet Principatu isto tuo nihil apud posteros admirabilius fore. Vale, & his meis erga te obseruantissimi clientis officijs, quando maiora præstare non possum, ne offendaris.

QVÆ DVOBVS DE VERA, ET FALSA VOLVPTATE LIBRIS CONTINENTVR.

OMnis hæc de vera, & falsa voluptate questio satis cõmodè duobus libris videtur explicata. Nam cum ea sit ingenii nostri conditio: vt primò rerum quasi vmbram videat, deindè ad vim, & naturam cognoscendam accedat; idcircoquè probabilibus rationibus erudiri debeat, antequàm necessariis, & ex rei natura ductis argumentis scientiam consequi possit; primo libro Bartholomæus Riccius, & Flaminius Nobilius apud Vincentium Madium loquentes inducuntur, ac de voluptate probabiliter disputantes; secundò autem libro Madius ipse huius rei certam, quantum ab autore præstari potuit, scientiam tradit. Riccius multis rationibus, multis exemplis, multis naturæ testimoniis probat, longissimè à boni natura abesse uoluptatem. Contrà Nobilius multas, & ipse causas affert, quamobrem voluptatem statuere summum bonum oporteat. Argumenta Ricii hæc sunt.

Quòd voluptas non reddat hominem bonum, sed improbũ potius, ac scelestum,

Quòd sit proprium, peculiarequè bruto-

rum animantium bonum,

Quòd principis hominis vita, ex qua de reliquis hominibus est iudicandum, voluptates omnes reiiciat, & expellat,

Quod à voluptate maximi dolores, & grauissimi morbi proficiscantur.

Idcirco voluptatem nullo pacto hominis bonum esse statuendam.

Exempla autem ex Persarum regno, ex Romano Imperio, ex multis illustribus viris petuntur.

Naturam etiam de hac re tacitam iudicare ostenditur; quòd pueri præ discendi studio omnes voluptates contemnāt: quòd in voluptatibus capiēdis lucem fugiamus, cuius tamen lucis animus noster naturâ sit amicissimus; quòd omnes ferè maximo in illos odio incendamur, qui voluptariam viuendi rationem delegerūt. Hinc labor, industria, vigilantia, assiduitas commendantur. Præcipuè autem tenera ætate in bonis artibus esse laborandum concluditur. Ex altera parte rationes huiusmodi à Nobilio pro voluptate afferuntur.

Quòd voluptas notioni felicitatis maximè coniuncta, atquè intima sit.

Quòd dolor omnis, sed mehercle etiam labor sit malum, ac fugiendum; contra-

riorum autem contraria ſoleant eſſe con ſequentia.

Quòd ſenſus, qui nobis à natura vtiliter ſunt tributi, in voluptatem mirificè pro pendeant.

Quòd ex honeſtis actionibus, et contempla tione maxima voluptas hauriatur.

Sũmum quoddam bonum eſſe cenſendam voluptatem. Dum autem hæ rationes explicantur, et confirmantur multa interim ex Ricii argumentis refelluntur. Atquè hæc ſunt, quæ continentur primo libro.

In ſecundo autem Vincentius Madius, cum, non modò Nobilius ſed etiam Malegutius, & Rugerius, qui duo noui auditores acceſſerant, multa de illo quererent, totum hunc locum cumulatiſsimè explicare aggreſſus à voluptatis definitione initium ſumit; illiusquè partes explicat; & multas dubitationum nubeculas diſiicit.

Hoc iacto fundamento, pertineat ne voluptas ad ſenſum, & mentẽ, an potius ad appetitum, & voluntatem diſquirit,

Conſiſtat in perceptione, quam latini rectam, vel in altera potius, quam reflexam nominant:

De dolore, & cauſis doloris, & quomodo in mente, quomodo in ſenſibus locum ha

beat ex Platone, & Aristotele.

Quomodo sit diuidenda voluptas, nec Platonem ab Aristotele discrepare.

Quot, quantæquè sint mentis voluptates.

Voluptatem, quæ ad sensus pertinet, mentis voluptate longè inferiorem esse.

Cur voluptas ad tactum pertinens maxima videatur.

Inter sensuum voluptates esse alteram altera præstantiorem.

Cur omnes auidius sensuũ, quam mentis, & intelligentiæ voluptates sequamur.

Quæ voluptas sit notioni felicitatis coniuncta.

Euentu quodam posse aliquã voluptatem reddi malam, sicuti & dolorem bonum.

Huiusmodi autem voluptatẽ falsam esse.

Sensus nobis à natura vtiliter esse tributos, illorumquè appetitiones; verumtamen illis intra modum esse indulgendum.

Postremum a Nobilio pro voluptate allatum argumentum verissimum esse.

Hausta voluptate multas in nobis emergere affectiones; in beatis autem mentibus soli amori relictum esse locum; qui amor ad finem præsentem pertinet;

Quare exposita, finis disputationi imponitur.

FLAMINII NOBILII DE VERA, ET FALSA VOLVPTATE

LIBER PRIMVS.

I NATVRæ nostræ excellentem præstantiam satis cognitam, atquè perspectã haberemus, vix fieri vnquã posset, vt in vitæ genere deligendo erraremus, ac nõ semper optimam, laudatissimamquè viuendi rationem sequeremur. Id multis quidem ex rebus vt longè non abieris, intelligi potest Quis ita sit aduersus vocem veritatis agrestis, vt sinoscat intelligentia, ac mente se Dijs Immortalibus esse persimilem, cæterisquè animantibus longè prestantiorem, idcircoquè illam omni studio, ac dilligentia esse excolendã: addicat se totum opibus, ac diuitijs acquirendis? omnesquè suas eò referat cogitationes? cum illæ quidẽ

ad corporis potius cultum pertineant, & ad animæ illius custodiam, qua nutrimur, & crescimus, quæ infima, et vilißima animæ nostræ pars est, sint comparandæ? Quis propriam, germanam, maximã, maximèq; diuturnam animo percipi voluptatem, dum ex virtute agimus, atquè in contemplatione versamur, sibi persuadens, voluptates illas, quæ sensu capiuntur, vehementius amplexetur? quæ sæpè doloris plenæ sunt; & semper bestijs etiam cõmunes? Nunc verò cum Endymionis quasi obdormientes somnum nos ipsos nunquã spectemus; & naturæ lumen à malæ consuetudinis corruptela, tanquã ignis interclusus extinguatur: mirandum non est, si maxima sequatur erratio in vita, consectemurq; plerumquè non modò vllam expressam, eminentemquè effigiem, sed ne adumbratam quidem imaginem veritatis. Ex hoc somno, qui quidem morti simillimus est, sola Philosophia nos potest excitare, quæ nos ipsos nobis notos reddit, admonetq; continenter, quid natura nostra postulet, quid recuset; quo pacto vitia expellamus, & sensus rationi obedientes præbeamus; quo itinere perueniamus ad felicitatem. In qua diuina, cælestiquè scientia cum omnia, quæ traduntur, frugifera sunt, atq; fructuosa; tum nihil hominum vitæ vtilius, quàm consideratio, atquè cognitio voluptatis. Huius enim po-

tiundæ cupiditas, cum nescitur vbi, aut qualis sit, omnium ferè malorum fons est, & origo. Quòd si natura, & vis ipsius benè perciperetur; nullis fortasse stimulis ad virtutem, honestatemq́ sequēdam vehementius incitaremur, quàm desiderio voluptatis. Nam quemadmodum dulcendo illa, qua sensus perfusi, ac deliniti mouentur minimè rarò homines de statu deijcit, planèquè efficit, vt non sint homines; sic voluptate illa, & gaudio, quo mens suis muneribus, officijsquè optimè functa afficitur, nihil fortasse optabilius, nihil diuinius excogitari potest. Accuratè autem quondam ab homine omnium sapientißimo, atq́ doctißimo, totum hunc locum memini esse explicatum, ac patefactam veritatē, cum antea non nihil esset dialecticè, ac probabiliter disputatum. Cuius sermonis memoriam, si dum eam viuā teneo, literis cōmendans custodire, atq́ immortalē reddere conarer, non mediocre me beneficium honestatis, ac sapientiæ studiosis allaturum existimaui. Id si erit, præclarè mecum putabo agi, & satis amplam mihi meorum laborū tribui mercedem. Nam cum de omnibus hominibus benè mereri pulchrum, atq́ iucundum est, tùm verò ex insigni aliquo ijs collato beneficio, qui tibi probati sint, quosquè singulari quodam amore prosequaris incredibile ad animum tuum affluere gaudium solet. Mihi au-

tem summopere placerè, probatosq; esse eos, qui menti excolendæ se dedant, studiorum similitudo declarat, hæc vero quæ tradam, fore ipsis vtilissima, si studium, atquè aures adhibere non grauabuntur, summa illius, à quo accepi, sapientia fretus audeo affirmare.

Cum igitur Ferrariæ essem, vt Philosophiæ studiis operam darem, & Vincentium Madium Brixianum assiduè audirem, maxima hominis doctrina, incredibiliq; scientiæ copia, ac varietate, eximia probitate, humanissimis moribus ita sum captus, vt tùm deniquè vitam mihi iucundam putarem, cum illius hærerem lateri, aliquidq; ex eo vel seriò, vel iocò dictum excipere liceret. Euenit autem Prid. Kal: Ian: cum ob natalem Domini nostri diem Gymnasia silerent, vt ego ad illum salutandi causa accedens, cum eo colloquentes reperirem Bartolomeum Riccium virum optimum, ac de bonis literis optimè meritum, & Siluium Antonianum, tum quidem primùm ex pueris excedentem, sed ea indole, eaq; ingenij vi, ac gloria præditum, vt omnibus artibus, quibus ætas puerilis infici debet, egregiè institutus, & iam scribere, quæ probarentur, posset, & magnum numerum optimorum versuum de maximis rebus ex tempore diceret. Tum post prima illa, quæ in congressu solemus, cū apud ignem omnes assedissemus,

verè, atquè ex animo Siluio ſum gratulatus, quem heſterna die coram Ampliſsimis Cardinal: Hippolito Eſtenſi, & Carolo Guiſio Regis Gallorum ad Pontificem legato, & ſapientiſsimo Ferrarienſium Duce Hercule, regijſquè illius filijs, Alphonſo, & Aloiſio de Pace, quod illi ab Hippolito propoſitum argumentum fuerat, eo modo dicētem audiueram, vt opinionem, quam maximam de eo conceperam, planè vinceret, atquè ſuperaret. Tum Riccius qui Siluium & cōmendatione Herculis Ducis, & præclara Adoleſcentis indole adductus, filij loco amabat, propriamquè illius curam gerebat, manantibus propemodum præ gaudio lachrimis (nunquā enim teneriorem, atquè in amando ardentiorem hominem noui) hunc ſermonem intulit. Natum ſibi illum ad Muſas, & Apollinem viſum ſemper fuiſſe, nullamq; eſſe tàm eximiam, atq; præclarā doctrinæ, & eruditionis laudem, ad quā ipſe peruenturus non eſſet, ingenio, & memoria omnibus hominibus, quos vnquā cognouiſſet, excellens, nactus præterea ex Herculis optimi, atq; omnibus rebus præcellentiſſimi principis liberalitate commoditates omnes, vt quieto, tranquilloquè animo literarum ſtudijs dare operam poſſet: Pergeret modò, eandemquè viam non modò conſtanter, ſed etiam alacriter inſiſteret; nec auocaretur voluptate, aut labore deterreretur.

Hoc enim, vt magnus vir dixit, omnia nos bona à Dijs Immortalibus quasi mercari, atquè emere: voluptatem autem dulci illo, atquè blando aspectu nos ad se se amplectendam allicientem, omnium postea malorum causam, & originem esse. Nihil aliud Cyrcis poculo, nihil Syrenum cantu significari. Hæc, inquit, amica sensibus, quòd ex illis ortum ducit, gustui præsertim, atquè tactui, illos etiam in homine regnare vult, atq; ita vult, vt, nisi mentem, & intelligentiam tanquã verum, legitimumq; regem, regno expulsam è medio sustulerit, atquè extinxerit, nihil actum putet, & in eo vim omnem, potestatemquè suam ostendat. Firmißimis rationibus summi philosophi probant, illustribus exemplis historia confirmat, natura ipsa non obscuris vocibus testatur, longißimè à boni conditione abesse voluptatem. Rationes quidem si desiderentur; verißimæ, quæq; nullo pacto refelli queant, ab Heroe illo nostro Platone sunt allatæ. Ipsius enim est hoc argumentum. Quod hominis bonum est, id ipsum omninò hominem bonum reddat oportet. At vbi se se animus cupiditate deuinxit mala, voluptatiquè cõstringendum dedit, tantum abest, vt boni euadamus, vt omnia potius tunc facinora, omnia scelera se se proripiant, atquè proijciant; quì igitur bona, aut quì potius non deterrima, atq; exitiabilis censeri voluptas

poteſt? Nam quemadmodum ignis omnium corporũ putatur eſſe calidiſsimus, propterea quòd reliqua ab ipſo concaleſcunt, ita voluptas, cum ab ea omnia ferè mala proficiſcantur, maius reliquis, vt Architæ Tarentino placebat, ac perniciosius malum meritò ſtatuetur. Adde cuiusq; naturæ proprium, & peculiare bonum eſſe ab alijs omnibus ſeiunctum, ac diſpertitum. Quare, ſi ferarum eſt voluptatem ardenti ſtudio perſequi, vt certe videmus eſſe, hominum conſilia alium finem, aliud, longèque præſtantius bonum ſpectare debebunt. Quòd ſi fortaſſe bono, quod nobis proprium ſit, caremus, et alienum eſt adſciſcendum; cur belluarum: potius, quàm Deorum immortalium nobis optemus bonum; quibus mente, & intelligentia ſimiles, propèq; pares ſumus? In Deorum quidem feliciſsimam, beatiſsimamq; vitam voluptas tamen non cadit. Inepta enim, planèquè ridicula Epicuri ratio eſt; qui cum felices illos non iudicare minimè poſſet, nullamquè ſine voluptate felicitatem, aut ſine corpore voluptatem eſſe opinaretur; ſi non corpus, & ſanguinem, at certè quaſi corpus, & quaſi ſanguinem illis etiã affingere non eſt veritus. Alias afferrem aduerſus voluptatem rationes (mirabiliter enim tuæ gloriæ Silui faueo, cui hæc vna officere poteſt) ſi tempus poſceret, ac non ineptæ cuiuſdam loquacitatis crimẽ

consopitum. Grauissima, & sapientissima T. Manlij Torquati delatum sibi Consulatum ob valetudinem oculorum recusantis vox fuit, non rectè ciuium capita, atq; fortunas ei committi, qui alienis oculis omnia gerere cogeretur. Eiusdem principis viri domus, & aures omnibus rumoribus, nuncijs, querelis, suorum præceptis, atquè monitis dies, & noctes patere debent; quod à se præstari princeps aliquando Senatus M. Tullius gloriabatur. Sed fortasse Principatus iste contemnetur à multis, qui Principem tanquam administrum, ac potius seruum eorũ, quos regit, putabunt esse, cum illis omnes cõparet cõmoditates, ipse omnium expers; priuatamquè vitam multò feliciorem, magisq; expetendam existimabunt. Qua tamen in re longè animi falluntur. Nam quemadmodum genus hominum, quod reliquis omnibus animãtibus præest, idcirco nobilitate, ac perfectione illis excellere meritò censetur; quemadmodum cœlestes illæ, beatæquè mentes, propterea quòd nos regunt, atquè gubernant, longè meliore loco, atquè conditione sunt, quàm nos, qui regimur ita inter homines ipsos, eorum qui principatum, imperiumq; obtinent, qui ad Reipub. gubernacula sedent, modò sese dignos eo dignitatis gradu præbeant, status optimus, ratioq; vitæ maximè expetenda iudicari debet. Vel in apibus ipsis, tantulis animalibus,

intueri licet earum Regem quadam naturæ perfectione præstare cæteris. Ergo si primi hominis conditio optima est; ea autem voluptates omnes reijcit, & expellit, certè in voluptate bonum hominis consistere non potest. Accedit & illud, qui voluptatibus vehementer deditus sit, eum in multos persæpè dolores incurrere: à quibus eò magis opprimitur: quò mollius, ac delicatius viuere consueuerat. Nam sicuti brutis animantibus, aut escam apponentes, aut fœminæ vocem imitantes insidias facimus; ita qui palato, ac libidini seruiunt, facilè incidunt in fraudem; plurimisq́, ac maximis periculis sunt expositi; persæpè etiã, postquã patria abligurierunt bona, atquè omnes facultates dißipauerunt, ad inopiam redacti, & ab omnibus ludibrio habiti, miserrimam vitam degunt. Præclarus certè Imperator ille, qui clamabat, aut Cæsarem, aut frugi hominem esse oportere, egestate aliquandò se laborare sensit, ac doluit. Non rarò etiam, vel potius omninò semper, istiusmodi homines ita eneruatum habent corpus, atquè imbecillum, vt maximis doloribus, morbisquè grauißimis crucientur; nec ad senectutem ferè perueniant; aut si perueniunt, plenißimam illam sentiant molestiarum. Quid? dum isti ad voluptatem ardenti, inflammatoq́; studio feruntur, non ne longius semper eam vides recedere, propiusquè mulierculæ

cuiusdam more ad eos accedere, qui non sequuntur, negligunt, contemnunt? Etenim isti, cum naturæ desiderio non expectato, sed recordatione tantũ suauitatis, quã aliquandò perceperunt, incitati cibum, ac potum sumunt; vix vllam præ ijs capiunt voluptatem; qui fame, ac siti, tanquàm suauißimo, vti re uera est, condimento vtuntur. Quapropter illos omnium rerum satietas, ac fastidium ita capit, vt hinc varia, preciosaq; vina, illhinc niuem, aliunde salsamenta, summo labore, quẽ tamen æquè ac mortem fugiebant, conquirere cogantur. Proinde non iniuria gloriabatur Agesilaus, Persarum quidem Regi, quamuis magnus appellaretur, mollitie interim, ac luxu planè perdito, si vellet absquè dolore viuere, è terræ finibus esse voluptatis illecebras petendas, & accersendas; se verò, quòd laboris patiens esset, quòd famem, sitimq; expectaret, in medijs versari voluptatibus; suauißimũ sibi omnẽ cibũ, ac potũ esse; placatißimã à somno quietẽ afferri; nunquã esse Deos Immortales accusandos, quòd aliquãdò maximos calores, aliquãdo maxima frigora sentiremus. Posse enim se vtrumq; facillimè perferre. Verè etiã apud Luciliũ verè sapiens Lelius dicebat.

„ O Publi, ò gurges, Galloni es homo miser, inquit,
„ Cenasti in vita nunquã bene, quũ omnia in isto
„ Consumis, squilla, atq; acipensere cum decumano.

Quantum autem mæroris afferre arbitramur, vel maximis vndiq; voluptatibus ad nos affluentibus, illabentibusquè conscientiam segniter, ac socorditer actæ vitæ? Quantam esse vim pænitendi? Præclarè Demosthenes, cum Laidis oraret noctem, illaquè magnam admodum peteret mercedem, ad se rediens non, inquit, tanti emo pænitere. Quid multa? sume voluptatem, quam maximam iudices in rebus humanis; eam non simplicem, atquè sinceram, sed perpetuò dolori annexam reperies. Quid autem iucundius, vt est in Epigrammate Deliaco, quàm re amata potiri? Quàm verè tamen status, atquè conditio vitæ huiusmodi à suauißimo, doctißimoquè Poeta planè misera appellatur?

„ Etenim potiundi tempore in ipso
„ Fluctuat in certis erroribus ardor amantum;
„ Nec cōstat, quid primū oculis, manibusq; fruātur:
„ Quod petiere, premunt, arctè, faciuntq; dolorem
„ Corporis; & dentes illidunt sæpe labellis;
„ Osculaq; affigunt, quia non est pura voluptas;
„ Et stimuli subsunt, qui instigant lædere id ipsum
„ Quodcunq; est, rabies inde illi germinat vrgens.

Quàm verò præclara sunt, quæ paucis interiectis sequuntur? Libet enim tentare, an versus illos memoria teneam; & si procedet, benè quidem erit; sin minus; ætati, quæ, vt videtis, septuagenaria est, vitio vertetis.

„ Adde quod absumunt vires, pereuntq; labore.
„ Adde quod alterius sub nutu degitur ætas,
„ Labitur interea res, & vadimonia fiunt:
„ Languent officia, atq; ægrotat fama vacillans:
„ Unguenta, & pulchra in pedibus sicyonia rident:
„ Scilicet, & grandes viridi cum luce smaragdi
„ Auro includuntur, teriturq; thalassina vestis
„ Assiduè: & Veneris sudorem exercita potat;
„ Et bene parta patrum fiunt anademata mitræ:
„ Interdum in pallam, et qualos, et iacchia vertũt.
„ Eximia veste, & victu, conuiuia, ludi,
„ Pocula crebra, vnguenta, coronæ, serta parantur
„ Ne quicquam: quoniam medio de fonte leporum
„ Surgit amari aliquid, quod in ipsis floribus angat
„ Aut cum conscius ipse animus se forte remordet,
„ Desidio se agere ætatem, lustrisq; perire,
„ Aut quod in ambiguo verbum iaculata reliquit,
„ Quod cupido affixum cordi viuescit, vt ignis,
„ Aut nimium iactare oculos, alium ve tueri
„ Quòd putat, in vultuq; videt vestigia risus.
„ Atq; in amore mala hæc proprio, summèq; secũdo
„ Inueniuntur; in aduerso verò, atq; inopi sunt,
„ Prendere quæ possis oculorum lumine aperto,
„ Innumerabilia.

Ergo voluptates illæ, quas omnium maximas vulgus iudicat, antequàm capiantur, insatiabili nos tor

quient cupiditate; ex quo animum illis emãcipatum vasi perforato similem dicunt esse Architas, & Plato; dum capiuntur, nullam afferunt quietem, nullam tranquillitatem, quod boni maximè proprium est, sed ita potius nos commouent, atq; perturbant, ita de statu deijciunt, vt quemadmodum diuinus vir Democritus dicere solebat, morbo illo teterrimo, quem comitialem vocant, correpti videamur; paulò post innumerabiles, atq; ingentes molestias pariunt. Tot igitur, ac tantis rationibus conuictam voluptatem, tanquàm hominum pestem quasi exilio mulctemus, & à nobis omninò quàm longissimè repellamus. Nec verò abundant quidem rationes, desunt autem exempla, quibus eadem causa confirmetur. Nam præter illa, quæ, vt rationes confirmaremus, attulimus, adhuc innumerabilia afferri possunt. Quis enī plurima, maximaq; hominibus à voluptate illata detrimenta non nouit? Quid Antonij, Quid Anibalis omnem dignitatem, quam erant amplißimam consequuti, conuellit? Voluptas. Quid Persarum opulentißimum, ac potentißimum Regnum funditus euertit? voluptas. Nam si illi traditam à Cyro Maiore disciplinam seueritatis, laborisquè plenam retinuissent, aut ipsos aggredi non esset ausus Alexander; aut certè pretium ob temeritatem tulisset. Quid verò, vt alia nunc ve-

tera exempla ommittam, Populi Romani Imperium, Custodiam gentium, Humani generis lumen, atquè ornamentum perdidit, atquè deleuit, nisi illa eadem voluptas? Obscœnæ, inquam, & monstruosæ mollitudini tantum, atque libidini indulgentium Cæsarum deleuerunt. Quapropter verißimè à poeta valde bono dictum fuit.

„ *Otium Catulle tibi molestum est;*
„ *Otio exultas, nimiumq́ gestis:*
„ *Otium, & reges prius, & beatas*
perdidit vrbes.

Quòd si recentia exempla, quòd nobis propinquiora quoddãmodò sint, magis nos afficiunt, cõmouentq́; Cosmus, & Laurentius ex Medicea Familia patrum nostrorum memoria, cum à Reipub. cura, & procuratione nullum vnquã aut cõmodum, aut otiũ eos abstraheret, nõ voluptas abduceret, non labor auocaret, non retardaret somnus, habitu, incessu, sermone priuatorũ ciuium speciẽ præseferẽtes, sine vlla tamen controuersia principem locum in Florentina ciuitate ita tenebant, vt ex illorum consilio, atquè voluntate vniuersa Respub. penderet. Petrus verò Laurentij Filius nullo insigni vitio, multis etiam virtutibus præditus, & Aui, & Patris recordatione imprimis commendatus, tamen cum raro consilijs, ac negotijs publicis interesset,

atq; amoribus semper vacaret, se se idoneum præbuit, quem aduersarij non modò Principatu, sed etiã Patria priuare, & sperarent, & possent. Hunc nõ imitatus Cosmus, qui nunc Florentinis imperat, sed cæteros potius, quos recensui ex Medicea familia, mentem semper, tanquàm arcum, intentam habet, contemptisq; omnibus voluptatibus ita Reipub. dat operam, vt nullam ferè suarum cogitationum partem aliò deriuet. Itaquè tempestates omnes quasi è specula quadam prospiciens, eas à se, atquè populis suis arcet, ac propulsat; resquè semper ex sententia fluunt; vt iam splendore nominis sui compleat, atq; illustret orbem terrarum. Ecquid verò causæ putamus esse, cur in tot bellorum incendijs in hac tamen Ducis nostri ditione omnia pacata, tranquilla, securitatisq; plena sint, nisi ipsius vigilantiam, quam videmus, et admiramur? Habet autẽ, quẽ sequatur, Alphonsum Patrẽ suum, industriæ, diligentiæ, tolerantiæ exemplum; cuius non modò nomen, sed etiã laudes iam refert Alphonsus meus, et altißimo quodam animo à natura præditus, & domesticis exemplis incensus, & non nihil fortasse meis monitis, atq; præceptis confirmatus; de quo, vt principia se se dant, augurari libet, gloriam, ac decus nostræ ætatis fore. Sed exemplorum aut hoc satis est, aut quemadmodum de testibus iudex ille dicere solitus erat,

nescio

nescio quid satis sit. Age verò nonne perspicua sunt iudicia naturæ? Videmus pueros, in qua potissimũ ætate nondum à consuetudine deprauata naturalis instinctus, atquè propensio elucere potest, præsertim si excelsiore animo sint affecti, si ad aliquam præclaram artem se contulerint, ita incitare, atquè inflammare studium suum, vt nihil fieri possit ardentius, ita porrò labores omnes, æstum, frigus, famẽ, sitim patienter ferre, ac pro nihilo putare, vt sensu propemodum carere videantur. Nonne aliud quiddam intelligis spectare hominis naturam, quàm voluptatem? Quid? qui in aliqua libidine se vult effundere, vt voluptatem capiat; etiam si nullam pœnã extimescat, tamen ne deprehendatur, diligenter curat, veretur hominum reprehensionẽ, diurni ipsius luminis aspectum reformidat. Quid hoc est? Homo, qui à veteribus Græcis φὼς est appellatus, quòd tenebras odio prosequatur, lucis sit amicissimus: cuius animum Summi Philosophi nihil aliud putarunt esse, quàm lucem quandam, propterea quòd adueniente nocte mirabiliter perturbetur, ac lædatur, & quasi ignis cinere, ita ipse somno obruatur, & sepeliatur; illucescente autem die lætetur, & quasi renasci sibi videatur, alacerquè suis fungatur muneribus, cui etiam animo rectè, & ex virtute agenti post discessum à corpore, plenissima lucis loca, vitijs au-

tem inquinato, ut ait poeta nescio quis.

„ Acherontia templa, alta orci, pallida
„ Lethi, obnubila, obsita tenebris loca.

Uniuersa antiquitas aßignauit, ita igitur, inquam, à natura factus, & institutus homo, in uoluptatibus tamen capiendis lucem fugit, tenebris libenter se committit. Non ne igitur uides nostræ naturæ aduersari maximè uoluptatem? Multa adduci possunt; sed nos hoc uno præterea contenti simus. Mirum est, quamuis nos prauis infecti opinionibus, uitiosoquè more deprauati, simus ipsi appetentißimi, ac studiosißimi uoluptatis, quàm seuerè tamen in alijs id reprehendamus, quantoq; in illos odio incendamur, qui uoluptariam, delicatamq; uiuendi rationem delegerunt. Docuit enim nos non Aristoteles, non Plato, sed multò melior magistra natura ipsa; neq; hanc à matre, aut nutrice opinionē accepimus, sed ab illo præstantißimæ, ac sapientißimæ mentis nomine, quo uniuersus orbis regitur, animo nostro insitam, in hanc uenientes uitam nobiscum geßimus, colendam esse omnibus officijs humanam societatem. Atqui uoluptatem tanquā filiolam amplexantur, & osculantur suam; qui illi uni operam dant, atq; inseruiunt, ij profecto aliorum studere cōmodis, atq; in cōmune consulere, nullo pacto queunt: proindequè iustißimum in se concitant cunctorum

hominum odium. Quàm verò publicum hoc, & commune odium perniciosum, ac funestum sit, multorum docuit euentus. Ergo si multis, iisq; firmissimis rationibus, si perspicuis, illustribusq; exemplis, si grauissimo naturæ testimonio rem iudicatam vides; cum voluptate perpetuum tibi bellum suscipiendum, atq; immortales exercendas esse inimicitias, omnemq; animi mollitiem eijciendam mi Silui putato; amplectendum autem laborem; quem, vt initio etiam dicebamus, tanquã bonorum mercedem, quæ nobis tot, tantaq; tribuunt, à nobis exigunt Dij Immortales. Etenim si hominum beneuolentiam plurimi facis, vt facienda certè est, illorum commodis summa diligentia, summisq; persæpè laboribus tibi erit seruiendum; si Veneta Ciuitate donari cupis, qui honos hoc tempore amplissimus censetur, præclaram illi operam vel pace, vel bello naues necesse est; Si Romæ maiorem aliquem magistratum vis consequi, pro Ecclesia Dei tuenda, atq; amplificanda, omne studium, sedulitas, fides est adhibenda, nulliq; non alacriter adeundi labores. An non vides illos qui diuitijs, opibusquè excellere summũ bonum putant, idq; sibi tanquã finem atquè extremum proponũt, lõginquas regiones obirè pedibus, durissima hieme trãsmittere maria, calorẽ, atq; frigus ita cõtemnere, vt ex ferro, atq; marmore facti esse uideãtur?

Quapropter, quod ille à Ioue ortus suis præcepit filijs, vigilandum est semper, hoc nobis, vt ad laborem, atq; decus excitemur, præceptum esse existimare debemus. Non est iucundum Imperatori media hieme sub dio pernoctare, æstate loricatum in hostes vel ipso meridie irrumpere; cum vrget periculum, totis noctibus somnũ oculis non videre suis, in commeatus inopia herbis, & radicibus, vt è terra nascuntur, vesci, atquè etiam, si opus sit, inediam diutius ferre. Non enim quia illi cor sapit, idcirco vt inquit ille, non sapit palatũ. Verùm hæc omnia spe victoriæ compensat, ac propterea libentißimè tolerat. Hercules quidem non modò Iouis filius, sed illius etiam amor, atq; deliciæ, cum de omnibus gentibus optimè mereri studeret, cum opem indigẽtibus, atq; salutem ferret, cum nihil aliud, quàm laudem, gloriam, immortalitatem sibi proponeret, tot, tantosquè labores sustinuit, atq; adeò exantlauit, vt illos quidem tristi admodùm nomine ærumnas veteres appellarint. Hac igitur vna laboris via, hoc vno vigilantiæ, atq; aßiduitatis itinere ad laudem, ac decus peruenitur. Nec verò parui refert, à primis temporibus ætatis hunc esse cursum institutum, In ore omnium sunt carmina illa Horatiana.

,, Fingit equum tenera docilem ceruice Magister

„ *Ire viam, quā monstrat eques: venaticus ex quo*
„ *Tempore ceruinam pellem latrauit in aula,*
„ *Militat in Siluis Catulus. nunc adbibe puro*
„ *Pectore verba Puer; nunc te melioribus offer.*
„ *Quo semel est imbuta recens, seruabit odorem*
„ *Testa diu.* Combibuntur enim omninò teneriore animo artes, atquè disciplinæ, & altius quodammodo imprimuntur. Quapropter Græci educationem, institutionem, ac disciplinam παιδείαν vocant, quòd in puerili præsertim ætate adhibita plurimum proficiat: magniq; tunc ad virtutem progressus fiant. Sed ego planè ineptus sum, qui te Silui ad studium laudis cohorter fræno potius, quàm calcaribus egentem, & coram grauissimo, ac maximo omnium philosopho de voluptatis natura tàm multa dicam. Aura scilicet amoris, quo te prosequor, longius me prouexit, quàm par erat, & vitio ætatis vtor, quæ loquacitatis est amica. Sed quando vitium naturale est, à vobis certè ignosci debebit. Ego verò, inquit Madius, præclarissimas doctissimorum hominum sententias quasi vnum in locum conductas, & summa quadam castitate, atq; elegantia sermonis tractatas audiens mirabiliter sum delectatus. Spero etiam cohortatione tua Siluium confirmatum in curriculo virtutis, atq; laudis constantius permansurum. Sed quid tu Flamini ad

hæc? Ex ore enim, & oculis tuis videor mihi intelligere nonnihil resedisse in animo tuo; quod tibi pariat dubitationem. Nihil mirum, inquam, si probè nosti animum meum, qui tecum amore, atquè admiratione tui captus assiduè versatur. Sed certè dicente Riccio, quamquam eloquentiam maxima cum doctrina coniunctam admirabar, tacitusquè mecum ipse laudabam, eum tamen ex animo meo eijci scrupulum non sentiebam, qui diu malè me habuisset. Sæpè enim multumquè dubitaui, cur voluptas in tàm graues grauissimorum hominum reprehensiones incurrisset; cum illa quidem mihi beatæ vitæ effectrix in primis videatur. Cuius sententiæ meæ, quandò in hunc sermonem incidimus, libenter causas, rationesq; afferrem (vehementer enim aueo scire, quid tu de illis optime præceptor sentias) nisi pertimescerem; ne vobis molestus essem. Istud periculũ ego, inquit Madius, præstabo. Quid enim hoc tempore agamus pòtius, non habemus, & res mehercle digna est, de qua disputetur; nec vt arbitror, ista de voluptate tractatio carebit voluptate. Hic Riccius leniter arridens, metuo, inquit, ab ista oratione. Facilè enim ad aures Siluij gratior accidet, quàm mea, fortassequè nonnihil de illius diligentia, atq; studio detrahet. Quapropter istud quoq; periculum tibi Madi, quan

do tú Flaminio potestatem dicendi fatis, est propulsandum. Verò, ac libenter, inquit ille, hasq; mihi suscipio partes, vt si quid à Flaminio non satis verè dicetur, neque satis ad Siluij rationes accommodatè, ego errorem, fontemque erroris ostendam, Siluiumque decipi nullo pacto sinam. Quanquam vides Ricci eum, qui voluptatem est laudaturus, ab omnibus voluptatibus, quarum præcipuè affinis est ipsius ætas, vt virtutem sequatur, ac decus, abhorrere. Tum Siluius, ò vere candido mihi lapillo signandum diem, cum mea causa tàm præclara disputatio est instituta. Et mihi etiam, inquam, pulcherrimè hic dies illuxit, qui locum hunc à Madio illustrari summopere cupiebam. Proinde, & si Riccius non optimè de me videtur sensisse, existimauit enim, quantum ex ipsius verbis intelligere potui, me ambitione potius, quàm discendi cupiditate ductum, contra se dicturum, facilè tamen hanc illi iniuriam remitto, atquè ignosco, qui rem tandiu exoptatam mihi à Madio impetrauit. Vtinam, inquit Madius, opinio, quam de me concepisti, ne te fallat, ac substinere possim expectationem. Nulla enim ferè res est tàm perspicua, atquè illustris, cuius uis, & natura in obscuro, vt inquit ille, non lateat; & ego homo sum; id est, qui facile decipi, ac falli possim.

felicitati

Sed experiar tamẽ, vt rectißimo, atq; honestißimo, tuo desiderio morem geram. Hoc loco, cum omnes ad audiendum se se ostenderent paratos, ego sic sum exorsus.

Felicitas summum, præstantißimumq; hominis bonum est, sicuti extremum omnium malorum miseria: quocirca ad illam omni studio ferimur, hanc quantum poßumus euitamus. Felicitatis autem notioni, quam in animo insitam habemus, ita mihi coniuncta esse voluptas videtur: vt neq; etiam Deorum. Immortalium vita, nisi maximis voluptatibus confertißimam mente concipiamus, satis felix, ac beata intelligi à nobis poßit. Quapropter veteres poetæ, quos, quò propius à mundi origine aberant, eò sapientiores fuisse credibile est, tametsi in Deos, qui corporis sunt expertes, nec cibi, nec potus, nec obscænarum voluptatum desiderium cadere probè scirẽt, totos tamen dies in opiparè paratis conuiuijs consumentes, nectareq;, & ambrosia se se oblectantes, & amori palam seruientes inducunt, vt intelligeremus felicißimam esse eorum vitam, & voluptatibus affluentem. Ergo si Deorum immortalium vita vsquequaq; felix, atque beata statui debet, vt certè debet; illa autem sine infinitis propemodum, atquè immensis voluptatibus ne fingi quidem potest, profectò non est cunctandum profiteri humanæ etiam

felicitati

felicitati coniunctißimam, idcircoq́ summum quoddam bonum, ac summopere expetendum esse voluptatem. Cui rei illud etiam argumento esse potest, quòd cum cæteræ res omnes ob aliud quippiam expetantur, vt diuitiæ ob vitæ commoda, virtutes, vt feliciter viuamus: felicitatem duntaxat, atquè voluptatem per se ipsas appetimus, atq́ complectimur. Ineptus enim, ac planè ridiculus videatur, qui causam quærat, cur felicitatem, aut voluptatem sequamur. Quãobrem vtramq́ Eudoxus honore potius, quã laudibus dignã censebat. Laudantur enĩ virtutes, vt illarum pulchritudine, atq́ splendore capti ad ipsas colendas incitemur; at ad felicitatẽ, & voluptatem adamandam, ac prosequendam nihil cohortatione, nihil incitamento est opus. Per nos ipsi ad illas mirabiliter propendemus. Proinde vtraq́ honorari, non laudari debet: quemadmodum etiam Deos immortales non laudamus, sed honoramus, & colimus. Accedam propius. Contrariorũ contraria solent esse consequentia; vt si iniustitia vitium est, malum fugiendum; iustitia certè virtus, bonum, atquè expetendum poni debebit. Id in rem propositam commodè transferri potest. Nam si dolor omnis malus, ac fugiendus est, quid causæ sit, cur non continuò voluptas bona, atq́ optabilis statuatur, non video. Dolor quidem huiusmodi malum

Nn

est, ut illi etiam philosophi, qui dolorem in malis connumerare verebantur, paulò tamen significantioribus verbis naturæ inimicum, reijciendum, fugiendum dicere non dubitarint. Non enim si à dolore vocabulum illud mali auferre poterant, ut ab Academicis dissentire viderentur, propterea etiam id, quod illa voce significatur, poterant auferre. Sed quid multa de dolore afferre opus est; cum à labore etiam, qui multò leuius quiddam est, quàm dolor, simus omnes natura abhorrentes, ac maximè propensi ad voluptatem? Declararunt id Græci eodē persæpè vocabulo dolorem, laboremq; quasi duas res simillimas, atq; inter se maximè coniunctas comprehendentes; & Latini etiam, ut Riccius modò dicebat, labores aliquādò ærumnas appellant; quo vel ipso nomine compellimur in fugam. Vocat Homerus laborem θυμοφθόρον *quasi non modò corporis, sed etiam animi corruptelam, ac pestem; negatquè apud eundem Mercurius, quē tamen Deum actuosæ, laboriosæq; vitæ præesse veteres voluerunt, se nisi præpotentis Patris imperio parendum fuisset, ad Calypsus insulam fuisse accessurum, nullam aliam ob causam, nisi propterea quòd multū maris esset trasmittēdum, nullaq; proprinqua esset ciuitas, quæ Dijs sacrificia faceret, atq; hostias immolaret. Noster autem Homerus & improbū laborem dixit, & una*

cum luctu, morbis, senectute, metu, fame, egestate, letho, quæ perspicuè non mediocria mala sunt, in primis Orci faucibus collocauit, alibiq́ etiam, vt sententiam suam nobis testatiorem relinqueret, tanquàm bonis rebus contrarium posuit.

,, Optima quæq́ dies miseris mortalibus æui
,, Prima fugit: subeunt morbi, tristisq́ senectus.
,, Et labor; & duræ rapit in clementia mortis.

Ac sanè cùm Saturno regnante aurea illa toties decantata secula erant, & naturæ cum primis congruenter viuebatur, ne nomen quidem laboris notũ fuisse crediderim.

,, In medium quærebant, ipsaquè tellus
,, Omnia liberius nullo poscente ferebat,
,, Ipsæ mella dabant quercus, vltroq́ ferebant
,, Obuia securis vbera lactis oues.

Nostis clarorũ poetarũ carmina. Ergo si cum maximè ex naturæ lege ætas agebatur, longißimè omnis labor aberat: certe laborem nostræ naturæ esse aduersariũ possumus cõfiteri. Atqui res ita se habet, vt nemo sit ita uel stultus, vel sui ipsius negligẽs, qui se laborare dicat, vt laboret. Aliud quiddã sẽper spectamus, aliud volumus, aliũq́ omninò finẽ cõsequi studemus. Fuit hæc laudatißimi illius Cyri Maioris sententia à voluptatibus nõ aliam ob causam esse abstinendum, capiendosquè labores: quàm vt maioribus,

ac diuturnioribus fruamur voluptatibus. Quocirca laborem iucundæ vitæ ducem appellabat; ab illo enim & cibum, & potum, & somnum iucundissimum reddi. Hinc Hesiodus, cum virtutis viam asperam, difficilem, laboriosam poneret, ei tamen, qui ad summum peruenisset, plana omnia, læta, ac voluptatis plenissima apparere affirmauit. Pyrrus certè præclari nominis Rex Cyneæ interroganti, quid tot laboribus, atquè expeditionibus suscipiendis quereret, respondit adeptum se ea quæ concupierat, iucundissimam, maximèq; hilarem acturum vitã. Atqui hoc loco Riccij oratio, pace ipsius dixerim, hærere mihi nonnihil, atq; fluctuare videbatur. Nam cum multis argumentis, adhibitis etiam locupletibus testibus, probaret, eum, qui laboribus deditus esset, iucundius illo viuere, qui nihil aliud, quàm voluptatem sequeretur; non videbat se ad voluptatem quidem cohortari Siluium, idem enim, nisi fallor, est iucundè, atq; cum voluptate viuere: sed interim artem quandam illius percipiendæ constituere; vt quemadmodum Lysias autore Platone, cum maximè amaret, facilius tamen quod cupiebat, assequi posse sperabat, si non amantis speciem præ se tulisset: ita qui appetens, atq; studiosus voluptatis est, si illius amorem dissimulet, ad eius possessionem facilius, atquè expeditius sit peruenturus. Quòd si non modò

dolor omnis, hoc enim satis clarum, atq; perspicuum est, sed etiam labor, nisi voluptatem pariat, per se, suaq; natura est fugiendus, atq; à nobis amouendus, contrarijs autem, sicuti dicebamus, contraria conueniunt, cõsectarium profectò est voluptatem omnem suaui, atq; natura summopere esse expetendam, atq; amplectendam. Verum intrabo etiam magis. Sensum nobis à natura datum esse nemo est, qui dubitet, & voluptatem esse amicißimam sensui satis etiam est exploratum. Quam obrem naturæ nostræ conuenientem, atq; consentaneam esse fateamur oportet. At enim dices, menti, & intelligentiæ, quæ humanæ naturæ principatum debet obtinere, repugnat, atq; inimica est, quamuis amica sensibus. De isto mox videro. Nunc illud teneatur, nisi effectorem illum omnium rerum, & conditorem, aut imprudentiæ, aut improbitatis crimine accusare velimus, quod à cogitationibus nostris lõgißimè abesse debet, utiliter nobis sensum esse tributum, non noxam inferre, ac detrimentum. Id hac re intelligi potest, quòd mens ipsa, ratioq; sensibus vtitur tãquã ducibus ad veri inuestigationem, & inuentionẽ, illisq; orbata vix, aut ne vix quidem vllam assequi scientiam potest. Quamobrem si sensuum perceptio, atq; cognitio tantum abest vt nobis officiat, vt mirificas potius, & ingentes afferat vtilitates; neq;

eorundem certè appetitio, propensioq́; obesse debebit: At perspicuè voluptatem appetunt, atq́; in eam toti propendent. Voluptas igitur mala, ac nostræ naturæ repugnans, & inimica esse qui potest? Nec verò desunt grauissimi viri, qui in Hercule, atquè Euristheo nostræ vitæ expressam esse conditionem putent; vt quēadmodum Hercules quāuis Iouis filius, & virtute, animiquè magnitudine supra humanas etiam vires excellens, cæloquè iam pridem destinatus, ignauissimo tamen, atq́; inertissimo omnium hominum homini Euristheo, dum in terris ageret, seruire coactus fuit, sic animus noster, quamuis longè nobiliore, ac præstantiore natura constet, quàm cætera omnia, quæ in hac inferiore mundi parte continentur, ac cælestium, beatarumq́; mentium loco, ac numero ferè censeatur, dum tamen versatur in hoc corpore, ipsius imperium subire, ipsius seruire commodis cogatur. Id si est, vt multis fortasse verisimile videbitur, profectò vici. Nam si voluptas corpori, sensibusquè maiorem in modum placet; & his tanquàm dominis in hac vita animus parere debet; certe etiam vt multæ semper voluptates prestò sint, & vndiq́; affluant, operam dare debebit. Quòd nobis, si Principum vitam, moresquè intueamur, mirum ni credibile videatur. Tiberius Cæsar magistratum instituit, qui nouas continenter inueniendi

voluptates curam gereret; Xerses Persarum Rex incognitum afferenti voluptatis genus amplissima præmia edicto statuit. Ex quo satis mirari nequeo Riccium ea ratione nos à voluptate auocatum iri existimasse, quòd in Principum virorum vita, quam tamen imitari deberemus, nihil illi esset relictum loci; cum potius nullam aliam ob causam beatissimos eos iudicemus, quàm quòd plurimas, maximasquè quandolibet, possunt capere voluptates. Sed, vt voluptas illa, qua sensus perfunduntur, ac demulcentur, noxia homini sit, ac perniciosa, iustisquè de causis malè audiat, non enim vehementius repugno, at aliam reperiri, quæ mentis, atquè intelligentiæ propria sit, idcircoquè laudabilis, honesta, summo studio complectenda, quis satis verè negare potest? Vulgatum illud prouerbium est, tùm demum in artibus, atquè disciplinis magnos progressus fieri, cum voluptas quædam actionum, comes accesserit. Cyrus Maior, quem iam sæpius admiratione quadam commoti laudauimus, leues esse Imperatori labores dicebat, cum voluptate illa, quæ de honoribus, gloriaquè manat, compensarentur. Duillius, qui primus Carthaginenses classe deuicit, è conuiuio tibijs præcinentibus domum redire solitus erat, vt lætitiam illam, quam animo ex prospero euentu cœperat, significaret.

Magni verò sunt eorum labores, qui in magna aliqua, & præclara disciplina excellere sibi in animum induxerunt; quis dubitat? Attamen facilè perferuntur, cum multò maxima voluptas, quæ contemplando, atquè intelligendo percipitur, aßiduè comes adsit. Habent in ore philosophi tùm Socratem, & Chrisippum, qui studijs suis intenti tanta voluptate perfundebantur, vt corpore euolasse viderentur, tùm Solonem, qui extremum spiritum ducens, extinctisquè iam propemodum aduentante morte sensibus tantùm aberat, vt voluptatis huius gustum amisisset, vt potius tunc quoquè nullo alio se, quàm discendi desiderio teneri, morientibus, sed sempiternæ memoriæ commedandis vocibus indicaret. Tùm verò nihil afferunt admirabilius, quàm Archimedis factum, qui defixus in studijs suis nõ patriæ casum, ac ruinam sensit, nõ ciuium gemitus, non hostium exprobrantium superbas voces audiuit, non gladiorum, quibus & ipse confossus est, fulgorem aspexit. Nos autem præstantißimæ huius voluptatis testes Heroas nostros citare possumus, quorum immensa quædam vis voluptatis, quam ex Dei contemplatione, atquè amore hauriebant, maximos, ac planè intolerabiles cruciatus imperceptos transire faciebat. Vel proximè Stephani proto martiris memoriam coluimus, quem dubitandum

non

non est quin iucundissimus ille præpotentis Dei filij aspectus, qui globis cœlestibus diductis illi se intuendum dederat, ab omnibus iniurijs, quæ à Iudæorum crudelitate proficisci poterant, & ab illo acerbißimo sensu mortis vindicaret. Verum res amplior, quàm hoc angusto sermone concludi poßit. Neque verò existimarim ego pueros, cũ cibi, potus, somni nullam sentiunt cupiditatem, modò ludis, atq; spectaculis intersint, voluptatem cõtemnere, sed potius illam, quæ in cognoscendo consistit, ad quã cuncti natura ferimur, ac rapimur, cæteris omnibus voluptatibus anteferre. Memini Adolescentem quendam nostratem bonis omnibus, quæ aut Fortuna, aut Natura hominibus largiri potest, ornatißimum, cum à mercatura, cui operam nauare cœperat, bono quodam nostræ ciuitatis fato ad literarum studia, vt suis morem gereret, se contulisset principiò, quòd nõ dum voluptatem illam gustaret, quæ ex huiusmodi studijs hauritur, vix animum ad ea applicare potuisse; paulò post cùm gustare cœpisset, eam operam curam, diligentiam, in ijs ponere solitum fuisse (quam etiam cum ætate simul accreuisse audio) vt iam omnia summa de illo sperem. Quapropter quod ab ingenioso poeta de improbis, sceleratisq; hominibus dictum fuit, satis illos facinorum suorum pœnas persoluturos, si virtutis speciem, ac pulchritudinem

vnquam conspexissent, quod quàm excellentis, diuiniquè boni possessionem sibi ipsi inuidissent, tùm deniquè intellecturi essent; idem mihi de indoctis, literarumquè expertibus dicendum videtur, si voluptatem illam, quæ ex multarum, & præstantissimarum rerum cognitione hauritur, semel animo possent intueri, ipsosmet vitam suam quantumuis reliquis commodis, ac voluptatibus circumfluentem, planè infelicem, miseramquè esse iudicaturos. Ergo si felicitas, quæ summum hominis bonum est, sine voluptatis societate, atquè coniūctione intelligi non potest, si dolor omnis, & mehercle etiam labor per se, suaptequè natura est fugiēdus, si voluptas sensui placet, atquè amica est, sensus autem nobis est à natura vtiliter tributus, si aliqua postremò existit voluptas germana, maximèquè propria rationis, & mentis, cur voluptatē in bonis numerare veremur, curnon expetendam, complectendamq́; statuimus? cur tot illam obiurgantium philosophorum voces audiuntur? Hic cum finem dicendi fecissem; priores, inquit Siluius, rationes tuæ, licet ego illarum vitium non deprehenderem, modum duntaxat, speciemquè necessariæ argumentationis habere mihi videbantur, re vera autem huiusmodi esse, quæ refelli possent: at postrema & verissima visa est, & me in eodem curriculo retinuit; atquè in pristina vi-

uendi ratione mirificè confirmauit. Tùm Madius Macte, inquit: Quemadmodum enim corporis nostri vis, & facultas illa, quam Medici naturalem vocant, postquam cibum sumpsimus, eam partem sibi seponit, atq; custodit, quæ naturæ nostræ conueniens, consentaneaq; est, noxia autem repellit, ita nunc te video Silui ex multis, & satis quidem acutè conclusis rationibus, quas Flaminius attulit, admirabili quadam naturæ bonitate, eam duntaxat, quæ veritatis, vt dixisti, & vtilitatis, vel salutis potius plenissima est, in animum admittere, ac probare, cæteris quæ aliquod vitium continebant, non assentire. Quare cum Flaminij oratio, quod Riccius metuebat, tibi non modo non obfuit, sed etiam profuit, nihil amplius causæ est, cur ego de hac re verba faciam. Tùm ego animo maximè perculsus, potes, inquã, si vis, me in summã expectationem adductum deserere; sed si benè noui humanitatem tuã, non facies: quãquã non tàm mehercle humanitas, quã etiã probitas, ac iustitia tua agitur, cũ promissis non stare iniusti planè hominis sit. Hac, inquit ille, conditione pollicitus eram, si sermo tuus Siluio nocuisset. Nunc & tu dicendo profuisti, & ego aliâs hanc rem totam tibi patefacere potero. Multa enim te desiderare nõ ignoro, quæ si nunc à me afferantur, paruã omninò rationẽ habuisse Siluij uideat.

Et si enim in illo omnia summa adsint, abest tamen maturitas ætatis, quam flagitant ea, quæ vt non modò tibi, sed etiam Riccij præsentis singulari eruditioni satisfacere possem, mihi tractanda essent. Quid, si ita faciam, inquit Siluius, vt cum in aliquam tabernam librariam venio? Conspecta enim plurimorum, optimorumq; librorum copia, & omnes in manus sumens; quos ex indice de rebus abditis, atquè occultis tractare intelligo, alijs coemendos relinquo, illos verò, qui ad has mansuetiores musas pertinent, mihi sepono, atquè domum, vt legan- assero. Sic nihil, opinor, impediet, quominus cum tu omnia, quæ ad hunc locum pertinent, more tuo, id est verissimè, & copiosissimè explicabis, ex aureo isto Philosophiæ flumine eam partem hauriam, quam ferre possum, reliquum Riccio, ac Flaminio hauriendum relinquam. Tùm Riccius, Gerendus est tibi, inquit, mos omninò nobis. Aueo enim & ego te audire litem inter me, & Flaminium dirimentem, aut pro altero contra alterum iudicantem. Nam etsi ille tanto minor natu est, quàm ego sum, tamen quòd te aßiduè audit, satis idoneum statuo, qui mihi sit aduersarius Et quamuis si subtiliter promissa tua interpretari velis, poßis fortasse te excusare, tamen summum ius, summam sis esse iniuriam. Tùm Madius, nihil inquit, à me proficisci potest,

quod vobis singulis vel nutu vestrum mihi desiderium significantibus, non sit paratißimum, ne dum vniuersis tanto studio cõtendentibus, hoc, quod vultis, negare poßim. Quapropter dicere aggrediar, quicquid mihi hac de re in mentem venerit, si vnum prius à vobis impetraro. Annuentibus verò nobis, & quid istud esset, interrogantibus, si apud me inquit, cænare volueritis. Nunc enim, antequam nox adueniat, quæ iam proxima est, vt ab hac dicendi, & audiendi contentione paulisper animi relaxentur, ac recreentur, surgendum, & in viam Herculeam eundum censeo: ibi tribus, aut quatuor spatijs factis domum reuertemur, & vsquè ad cœnæ tempus commodè huic sermoni operam dare poterimus. Hanc igitur vobis conditionem pono, quæ si placet, dicere non recuso, sin minus, nihil est, quòd me vllum verbum esse facturum credatis. Hìc, cum ego, & Siluius dubitaremus, meo quodam iure inquit Riccius, pro omnibus respondebo, nosquè ita, vt vis, esse facturos pollicebor. Nullam enim tibi recussandi rationem relinqui uolo. Tùm ego, cum iam omnes exurgeremus, parum, inquam, tibi Præceptor optimè videbaris effecisse, si animum aleres, nisi etiam corpus aluisses.

FLAMINII NOBILII DE VERA, ET FALSA VOLVPTATE

LIBER SECVNDVS.

AGGREDIENti mihi ea mandare literis, quæ ab optimo illo viro, & homine sapientissimo accepi, in mentem venit gratias agere fortunæ meæ, quæ, cum ego nihil afferrem, quo summo iudicio præditi homines mea consuetudine delectari possent, ita tamen tulerit, vt quocunquè venerim, illis fuerim planè intimus, qui ingenio, virtute, doctrina longè omnibus præstarent. Audiui adolescens, ac penè puer domo studiorum causa profectus Remigium Melioratum, & in Philosophia pereruditum, & nostri temporis Dialecticorum sine controuersia principem, ex cuius priuatis, & quotidianis sermonibus,

cum ab illius latere, quò ad liceret, nunquàm discederem; haud paulò maiorem vtilitatem, quàm ex publicis disputationibus percepi. Deinde cùm ille tristi admodum sui desiderio studiosis relicto mortem obijsset, idcircoquè Pisis ego abiens Ferrariam me contulissem, in qua vrbe bonas literas in primis florere acceperam, & cum Ioan. Baptista Giraldio, Bartolomeo Riccio, Io. Baptista Pignio eloquentissimis, ac doctissimis hominibus summa mihi amicitia, atquè consuetudo intercessit, & Vincentio Madio tàm comi, ac beneuolo præceptore sum vsus, vt nihil incideret, quod ego minus intelligerem, quod ille priuatim copiosissimè, & planissimè mihi explicare grauaretur; nec vnquam omninò abnueret voluntas eius studio meo. Postremò cum Pisas, vt Parenti meo morem gererem, redijssem, & Logicam facultatem publicè profiteri cœpissem, cum ijs viris mihi versari contigit, cum quibus æquè ferè libenter, atquè cum Dijs immortalibus viuo. Hi sunt Vidus Vidius Florentinus, in arte medica ita tùm doctrina, tùm explicandi ratione excellens, vt illam de supremo loco profiteri meruerit, omnibusq; suis præditam ornamentis sit posteris traditurus, ea variarum rerum cognitione, atq; vsu, vt nihil vel illius sermonibus iucundius, & ad animos auditorum tenendos aptius, vel monitis, & consilijs sapientius

pientius

pientius excogitari poßit, ea humanitate, ac probitate, vt obsit nemini, quàm plurimis prosit, & alacriter, atq; amanter prosit, Iulius praeterea Salernius, qui ad iuris ciuilis scientiam, in qua Deus quidam auditoribus videri solet, summam eloquentiam, & in cunctis artibus, quibus ad humanitatē informari solemus, eruditionē, et optimos, suauißimosq; mores adiunxit, et Mainettus Mainetius, vir in Philosophia clarus, atq; insignis, et admirabili quadam lenitate, et comitate vitae gratiosißimus. Quapropter verè mihi illud videtur dici neminem ferè esse, cui in hac vita, aut omnia commoda congruant, aut omnes bonae prosperitates sint aduersae. Id adeò ex me intelligi potest, qui, & si multis in rebus à me non sit collaudanda fortuna, hoc tamen bono, quod commemoraui, facilè omnes illius iniurias feram, atq; compensem. Proindè si prima illa ingenij laus mihi negata est, vt non multa, neq; magni ponderis in Philosophia reperire per me ipse poßim, noui enim tarditatem meam, at certè secundam mihi eripi non sinam, & singulari doctrina, acerrimoquè ingenio hominum, quos partim audiui, partim quotidiè audio, benè inuentis obtemperabo, eaquè non modò meae, sed etiam, ne frustra natus videar, utq; illis, quam poßum, gratiam referam, posterorum memoriae commendare sedulò enitar. Quam tamen

laudem tanti fecit Zeno Stoicorum Pater, vt ab Hesiodi sententia discedens non secundam, sed primam posuerit. Pauca enim omnino propter vitæ breuitatem, de qua iure Theophrastus conqueri videbatur, homini quantumuis ingenioso venire in mentē possunt. Multa verò cognoscet ille, qui aliorum inuenta quasi in vnum locum conduxerit, animoq́, et memoria comprehenderit. Sequamur igitur institutum nostrum, & susceptum hoc munus explicandi naturam voluptatis conficientes, ad Madij sermonem veniamus; cui præter eos, quos recensui, alij duo Auditores accesserunt. Nam cum, vt egrederemur, pedem porta efferremus, sese nobis obuiam fecerunt Horatius Malegutius, & Iulius Rugerius, quibus Regiū Lepidi patria erat, nobilitate, opibus, disciplinis liberalibus, & præsertim Philosophia florentissimi Iuuenes; qui & ipsi ad Madium salutandum, ac deducendum venerant, Ita cum his in viam Herculeam venimus, quæ Ferrariensi populo basilicæ cuiusdam instar est, & quotidiè nobilibus equitibus, ac Matronarum affabrè factis cisijs referta conspicitur. Ibi aliquot spatijs factis, ad reducendum Madium omnes vnà profecti sumus, atque interea cum ego Horatium, & Iulium submonuissem, quid inter nos conuenisset, sese etiam vsquè ad cœnæ tempus nobiscum velle esse dixe-

runt. Tum Madius, video, inquit, quid agatis, sed quanquàm imparatus ad dicendum accedere non libenter soleo, tamen quod Flaminio concessi, vobis negare æquum non puto. Itaquè faciam, quod vultis, non tàm mehercle vestro desiderio satisfaciendi spe, quàm omnibus in rebus amantissimi Præceptoris officio fungendi voluntate. Nec verò dubium mihi est, quin eidem conditioni, cui reliqui steterunt, vobis quoquè standum putetis. Nam si dubitarem, verbo non hiscerem. Hæc dicens, nos in conclaue quoddam bibliothecæ coniunctum perduxit, atquè apud ignem residere iussit; ipse autem bibliothecam ingressus, paulò post ad nos reuersus, hũc in modum est exorsus. Quam copiosa, & elegans Riccij oratio in accusanda voluptate, quàm item acuta Flaminij in defendenda fuerit, facilè per vos Horati, & Iuli coniectura assequi potestis. Verum neuter vim, & naturam voluptatis attingere conatus est. Euenta potius hic bona, ille mala omni dicendi copia dilatarunt. Omnis autem via, & ratione suscepta disputatio, vt Principi nostro placet, à definitione sumere initium debet. Hæc enim questiones omnes ad exitum deducere, omnesquè sedare controuersias solet. Ego igitur, qui non oratorie, ac probabiliter, vt Riccius, & Flaminius fecerunt, sed verè,

verè, & subtiliter hanc rem à me tractari puto oportere, ab Aristotelis præcepto mihi non censeo discedendum. Ordiamur igitur à voluptatis definitione. Eam ex ijs, quæ à nobis, dum libros Aristotelis de anima interpretaremur, sunt explicata, inuestigantes, omnibus, nisi fallor, vestigijs assequemur.

Ostendimus eo in loco satis accuratè quemadmodum illa tractatio postulabat, quot, & quales essent animæ nostræ partes. Erant enim tres, prima illa, qua nutrimur, & viuimus, altera qua sentimus, postrema, & reliquarum perfectißima, qua intelligimus, & sapimus. Declarauimus etiam quid esset voluntas, & appetitus. Appetitus enim à sensu, voluntas à mente, & intelligentia non re, sed cogitatione secernuntur, atquè appetitus nihil aliud est, quàm commotio quædam ipsius sensus, dum uel propendet in rem, quam sibi iucundam fore existimat, vel à molesta abhorret, atq; refugit; Voluntas item nihil aliud quàm inductio, & propensio mentis in id, quod sibi bonum cognoscit, prosequendum, aut malum repellendum. Atqui eodem loco multa de affectionis natura, ac partibus diximus, quæ à vobis memoria teneri & cupio, & credo. Nos verò, inquit Ruggerius, optimè tenemus. Omnia enim ita tu explicare solitus es, vt ea non in aures transfundere, sed in animo inscribere videaris

propius igitur, inquit Madius ad id, quod agimus, accedamus. Ex tribus animæ facultatibus, ad vegetabilem, quam infimum locum tenere statuimus, nullo pacto voluptatem, aut dolorem pertinere Aristoteles censet; quãquã Anaxagoras, & Democritus aliter fortasse existiment, qui plantas sensu prædítas esse, ac dolore, voluptateq; affici constanter affirmant, sicq; vegetabilem animam cum sensu confundunt: sed huiuscemodi opiniones his eruditis temporibus satis explosæ sunt. Ad Aristotelem igitur, & Platonem reuertamur, quorum de hac re eandem ferme fuisse sententiam credimus. Vegetabilis igitur animæ facultas nec voluptatem, nec dolorem accipit; reliquæ autem duæ animæ partes, sensus, & intelligentia tùm voluptatis, tùm doloris sunt compotes. Verum antequam longius progrediamur, illud etiam, atquè etiam animaduertendum est, quod in eorumdem librorum interpretatione admonuimus, facultatem ab actione multum differre, vt mentem ab ipsa cogitatione, & contemplatione, sensum oculorum ab ipsa contortione aspectus: quam si placet, visionem, & ipsum sensum, vt res clarior sit, visum appellemus. Non enim similes Megarensium Philosophorum haberi volumus, qui dum nihil agimus, facultate etiam agendi nos planè destitutos existimabant, quorum opinio nono libro

Theologiæ ab Aristotele firmissimis rationibus est confutata. Cum igitur visum dicimus, vim ipsam, & facultatem animæ intelligi volumus, visio autē est ipsius visus functio muneris (sic ego ἐνέργειαν interpretor) cum scilicet oculis rei alicuius externæ speciem recipimus, & per speciem rem cognoscimus. Quod de uno visu dictum latissimè patet, & in cæteros etiam sensus, mentemque transferri commodè potest. Animaduertistis autem unquam, tuque in primis Flamini, qui huius disputationis in causa fuisti, à quibus causis visio pendeat? Puto, inquam, visionem, duo potissimum principia, duas causas habere, facultatem videndi, et rem extrinsecus obiectam, in cuius speciem facultas ipsa fingitur, & formatur tamquàm speculum quoddam, sicquè formata erumpit in actum. Gaudeò, inquit Madius, cum ista à te benè comprehensa video. Sed perge, causamq; nobis affer, quamobrem aliquando visio manca quoddāmodo, & imperfecta reddatur. Mirum, inquam, ni aut propter videndi facultatem non optimè affectam, aut quòd nulla sit rei obiectæ cum facultate, conuenientia nulla proportio, atquè naturæ consensio. Rectè, inquit Madius. Sensus enim, ut aiebat Aristoteles in proportione quadam, & ut ita dicam, concordia consistit, quæ non aliter à rebus obiectis perturbari potest, atq; in fidibus harmonia

neruis vehementius pulsis, Perfecta igitur visio tūc appellanda erit, cum & facultas videndi bellissime se habebit, & illi aptè congruet res obiecta, planeque consentanea erit; hac autem conditione illam quoq; contineri intelligamus, vt spacium aeris, quod interiacet, benè se habeat. Hanc igitur rei obiectæ conuenientiam percipiens sensus benè affectus, atq; in eam totus propendens mirabili suauitate, voluptateque perfunditur. Cæterum, vt sensus paulò melius, vel deterius esse affectus potest, & similiter rei obiectæ conuenientia gradus quosdam habet; ita voluptatum alia maior, alia minor existit. Et quemadmodum in fidibus cum nondum chordæ ad eundem sonum peruenerunt, nonnihil desiderant eruditæ aures, at cum primùm peruenerunt, mirabiliter implentur, ac delectantur, ita cum cōuenientia ista facultatis percipientis cū re obiecta ad summū deuenit, summa quoq; exoritur voluptas. Voluptatis igitur natura iam ferè est patefacta. Nihil enī aliud hæc vox significare videtur, quā perceptionē rei obiectæ; quæ cōuenientiā, et cognationē habeat cū facultate percipiēte: sit autē facultas ipsa benè affecta, et in suo fungēdo munere nō impedita. Dolor autē (cōtrariū enim ex contrario facillimè indicatur) statuetur perceptio rei obiectæ, quæ discrepet, et facultati percipienti naturali quodā odio sit inimica, ipsamq; malè afficiat,

Quòd si res obiecta neque perspicuam conuenientiã, neque discrepantiam præseferat; existet actio quædam inter uoluptatem, & dolorem interiecta intermedia, quæ vtriusq́ expers erit. Hinc dicebat Aristoteles non acrem, & exquisitam olfaciendi vim hominibus esse tributam: quippe quæ molesta tantũ, & iucunda percipiat; medium illum statum voluptate, doloreque carentem tenere non queat. Quoniam igitur sensus, atque mens, vt suum munus obire possint, à rebus obiectis species recipiunt (est enim res sæpius repetenda) & species partim conuenire, partim discrepare à sensu, & mente possunt, proportione autem seruata mirabilem iucunditatem oriri perspicimus; rata, firmaq́ sit voluptatis finitio, quã attulimus, vt voluptas sit perceptio, & comprehensio rei obiectæ, quæ proportionem, conuenientiam, naturæ coniunctionem habeat cum facultate comprehendente benè affecta, & non impedita. Atque hæc definitio ita quidem latè patet, ita se fundit, vt non modò sensus, & nostræ intelligentiæ voluptati conueniat, sed etiam incredibilem suauitatem illam, quam beatæ, & ab omni materiæ admistione segregatæ mentes percipiunt, quodammodo complectatur. Et enim quãquã illæ à rebus externis species non recipiunt, ratione tamen, & cogitatione in ipsis quoque vis intelligens à re intellecta secernitur. Cum

autem

autem re non secernatur, mirabilisq; conuenientia, & naturæ coniunctio adsit, verissimeq; ex illis vnũ efficiatur, perfectione autẽ illarum natura reliquas omnes infinitis propè partibus excedat, quid mirũ, si simplici etiam, perpetua, omnibus numeris absoluta voluptate potiantur? Quamquam de hac re inferius etiam dabitur dicendi locus.

Hoc loco, cum Madius aliquantulum à dicendo quieuisset, verè mihi, atq; ita vti est, inquit Malegutius, videris naturam voluptatis exposuisse, meminique non multò secus ab Aristotele septimo libro de moribus esse explicatam. Ibi enim statuebat voluptatem nihil aliud esse, quàm functionem muneris non impeditam habitus illius, qui cum natura consentiat. Quibus verbis hoc significari puto, tunc in mente existere voluptatem, cum illa habitu suæ naturæ accommodato, qualis sapientia est, perpolita suo munere expeditè fungitur, & in contemplatione versatur; similiter in sensu existere, cum ille acer, atquè vigens benè, ac celeriter percipit, quæ ab ipso percipienda sunt. Hæc igitur Aristotelica definitio à tua non videtur discrepare. Ac si quod sentio dicendum est, ista tua, nihil puto afferri posse perfectius. Cæterum verba nonnulla, quæ ab eodem Aristotele decimo deindè libro proferuntur, semper me mirabiliter torserunt. Ibi enim primùm statuit

voluptatem perficere muneris functionem mentis, & sensus, non tanquàm habitum penitus insitum, sed ut finem quendam inde exorientem, veluti eos, qui in ætatis flore sunt, perficit decor ille iuuenilis, & venustas. Deinde hæc addit. Non tamen videtur voluptas, aut ratio, aut sensus esse. Absurdũ enim fuerit, sed propterea quòd non separantur, idem esse nonnulli existimant. *Quæ quidem sententia ab omnibus et Græcis, & Latinis, qui ad manus meas peruenerint, ita explicatur, ut cum inquit* διανοια, & αισθησις *idem significet, ac si dixisset,* διανοιας και αισθησιας ενεργεια, *id est rationis, & sensus actio, atquè muneris functio. Ergo voluptatem idem esse statuere, quod functionem muneris. absurdum est. Hæc igitur sunt quæ mihi semper negotium facesserunt, quæquè à te explicari discuperem. Quanquàm licet nimis me ineptum, ac molestum iudicetis, qui tam diuinæ orationis cursum leuibus fortasse dubitationibus meis interpellem. Imò, inquit Madius, isthic eram, illaq; verba tacitus memoria repetebam, ac perpẽdebam. Nec verò gratius mihi quicquã accidet, quàm si omnia, quæcunquè in mentem vobis venerint, in medium proferetis: sermo enim meus vestris precibus institutus, ac susceptus, ad vestram etiam voluntatem accommodari debet. Videndum igitur di-*

ligenter est, vt tu modò Horati dicebas, ne verba illa decimi libri nostram sententiam frangant. Sed præstat, vt hæc facilius, ac verius poßimus interpretari, aliam quandam sententiam eodem decimo libro positam examinare. Ea est, si verbum de verbo exprimere velimus. Perficit autem muneris functionem voluptas; sed non ita perficit, vt res subiecta, & sensus ipse, cum benè se habent; quẽadmodum bona valetudo aliter in causa est, cur aliquis valeat, aliter medicus. *Horum verborum hæc sententia videtur esse. Aliter muneris functionem ipsius sensus perficit voluptas, aliter et id, quod sensu percipitur, & sensus. Voluptas enim, vt forma perficit, quemadmodum bona valetudo benè valentem hominem. Id autem, quod sensu percipitur, & sensus, vt mouentia quædam perficiunt. Quamuis autem Eustratius scripturam immutet, tamen quod ad voluptatem attinet, eadem sententia manet. Atqui ex hac bonæ valetudinis similitudine, quæ ab Aristotele affertur, colligi posse videtur, voluptatem esse habitum planè insitum, & quasi formam functionis muneris sensus, & intelligentiæ. Bona enim valetudo in homine benè valente habitus quidam insitus videtur esse. Dicemus igitur secum pugnantia loqui Aristotelem? Nihil vnquàm tanti nobis*

ſit, quo debitam illi obſeruantiam, pietatemq́ violemus, fateamurq́ potius à nobis non intelligi, quàm ſibi ipſum non ſemper conſtare. Verùm vt intelligamus, ſummum ſtudium eſt adhibendum. Præclarè enim à nobis opera ponetur. Equidem hanc rem diligentiſsimè perpendens, vix adduci poſſum, vt de ſententia decedam, voluptatemq́ ab ipſa met muneris functione ſenſus, & intelligentiæ credam diſcrepare. Nam cum voluptas non in appetendo, ſed in ſentiendo, & intelligendo conſiſtat, in ſentiendo autem, & intelligendo nihil aliud ſpectetur, quàm facultas percipiens, ſpecies recepta, & huius ſpeciei vſus, atq́ functio, profectò, quando voluptas, vt ſatis eſt perſpicuum, neq́ ſpecies recepta, neque facultas percipiens verè ſtatui poteſt, ipſam met eſſe functionem, & actionem, aut certè quiddam illi ſimillimum concedamus oportet. Quid ergo ſibi volunt verba ſuperius ex Ariſtotele allata? Illud, niſi me mea fallit opinio, poſſe functionem muneris, ſi vniuersè ſpectetur, à voluptate ſeparari: eſt enim aliqua functio muneris plena doloris. At ſi voluptas eſſet habitus planè inſitus, & forma perpetua, omnis ſemper muneris functio iucunda eſſet (quod eſt perſpicuè falſum) forma enim ab eo, cuius eſt forma, non ſeparatur. Eſt igitur habitus, & abſolutio non omnis functionis, ſed optimè

se habentis, ut bona valetudo non omnis hominis habitus, & forma est, sed benè valentis hominis, et ὡραιότης illa, id est, decor quidam, atq; splendor iuuenilis non omnem ætatem sequitur, sed ætatis florem, vel idem potius cum hoc flore ætatis censeri potest. Si igitur spectemus muneris functionem sine voluptate reperiri posse, sic voluptatem finem potius exorientem, quàm habitum planè insitum statuemus, sin autem totum hoc, functionem muneris perfectam, & absolutam sumamus, voluptatem esse ipsius formam, & habitum non est negandum. Sed vt sunt celeres, atquè repentini animorum motus; nunc mihi occurrit, quod à vobis etiam, atq; etiam animaduerti velim. Specie enim certè, si minus re ipsa, magnũ quiddã videtur esse. Ex perceptione illa rei obiectæ, quæ facultati percipienti quadam naturæ cõiunctione sit accõmodata, atq; cõsentanea, expletio quædã ipsius facultatis existit, quam fortasse voluptatem esse verissimè statuere poßimus. Ita perceptio, atquè cognitio rem obiectam spectabit, quæ comprehenditur, voluptas autem facultatem percipientem, quæ ex perfecta perceptione expletur, atquè perficitur, sic aptißimè Aristotel. voluptatem finem exorientem appellare potuerit, atquè hæc alia verba, quæ eodem decimo libr. leguntur, adiungere. Verum muneris functio

nibus propinquiores,& cõiunctiores sunt eæ, quæ in eis insunt voluptates, quàm appetitiones. Hæ enim distinctæ sunt,& temporibus,& natura; illæ functionibus muneris sunt proximæ, & cohærent, itaquè sunt indistinctæ,& confusæ, vt controuersia sit, an idem sit muneris functio, quod voluptas. *Hoc inuentum si placet, ita voluptas optimè definietur, expletio facultatis percipientis, ob rei obiectæ expeditam perceptionem, quæ res cum facultate perspicuam habeat cõuenientiam. Voluptas autẽ mentis à felicitatis notione distinguetur, quòd voluptas, vnius facultatis percipientis expletio à nobis intelligitur, felicitatis autem vocabulum hoc præterea significat, in ea facultatis percipientis absolutione, perfectioneq; naturæ, etiam ipsius humanæ perfectionem consistere, præsertim si nonnulla alia, vt valetudo, et mediocris bonorum externorum copia, eodem accesserint. Augere autem, & amplificare dicitur muneris functionem voluptas, quoniam appetitus in id, quod sensum, voluntas in id, quod intelligentiam explet, maximè propendent. Nosquè ad ea gerenda, quibus voluptas comparetur, impellunt. Atquè omninò quæque muneris functio, quò perfectior est, eò etiam diuturnior; vt qui acri oculorum acie præditus est, minus aspiciendo defatigatur*

ſquàm qui hebeti. Hinc etiam cauſa reddi poteſt, cur rerũ nouitate maximè delectemur. Senſus enim & mens nouitate illa excitata, cognoſcendiquè auida ſe ipſam quaſi exacuit, idcircoquè perfectius ſuo fungitur munere, & maiorem inde haurit voluptatem. Hæc igitur mihi de voluptatis natura in mentẽ venerunt, quæ vobis probata eſſe vehementer cupio. Quamobrem antequam ad ea, quæ ſequũtur, aggrediar, ſcire velim, ſi quid habeatis ad hæc. Tum Riccius. Quanta inquit, eſt vis veritatis, quamquè luce ſua omnes dubitationum nubeculas disijcit. Nam mihi quidem tua definitio exorta, vt inquit ille, veluti ætherius Sol, totam voluptatis naturam videtur illuſtraſſe, maximèquè perſpicuam reddidiſſe. Idem iudicium ab his eruditiſsimis iuuenibus video fieri, qui orationem tuam non laude, quod iam vulgare commendationis genus eſt, ſed tacita admiratione ſunt proſequuti. Quamquàm fortaſſe non deeſſent ex iſtis, qui ſubtilitatis, & acuminis laudem ſedulò aucupantur, qui huic patefactæ veritati obſcuris quibuſdam argumentis tenebras offundere conarentur, ac vetere prouerbio nodum quærerent in ſcirpo. Vera narras, inquit Rugerius. Nam ego audiui aliquandò Clarum Philoſophũ, qui poſteriorẽ partem allatæ à Madio definitionis omninò falsã putabat; in qua parte

dicebatur proportione seruata inter rem obiectam, et facultatem percipientem, existere, atq; oriri volupta tem. Obijciebat illud primùm, proportionem & conuenientiam, vt secundo libro de anima docuit Auerroes, esse relationem quandam (sic nostri dicunt, M. Tullius in libr. de vniuersitate comparationem videtur appellare) relatio autem apud Peripateticos nullam habet efficientiam. Qua igitur ratione voluptatis esse effectrix poterit? Secundo loco statuebat, multa esse, quæ propè sensum posita dolorem pariant, procul autem sint voluptati; vt in odoribus cernitur, quorum plurimi propè nares positi molesti sunt, procul verò gratißimi: Multa item, quæ sensim accedentia ad sensum, delectent, cursim irruentia offendant, maximumq; inferant dolorem, vt si membris nimio frigore concretis suum repentè calorē restituere conemur, mirabiliter torqueamur, & excruciemur voluptatem percepturi, si sensim restitueremus. At eadem semper proportio facultatis cum re obiecta manere videtur, aut illa res propè sit, aut longius, aut sensim accedat, aut cōfestim irruat. Ergo isthæc proportio vera, & propria voluptatis causa non erat. Hæc ille, quæ & si specie aliquid videntur, ego tamen re nihil esse opinor. Non iniuria, inquit Madius, Nam secundum quidem argumentum, vt illud priore loco reprehendamus, huiusmodi

iusmodi est, ut qui illud tãquam validũ, firmũq; affe runt, plane in Physicis plumbei esse videantur. Quẽadmodum enim haud paulò maior calor exempli causa ab igne, si propè sit, ad sẽsum peruenit, quàm si procul positus esset, sic etiam eandem non manere proportione clarum, perspicuumq; meo iudicio est. In primo autem argumẽto plus fortasse roboris, ac neruorũ est, quàm ut cõtemnere, minus certè, quàm ut pertimescere debeamus. Relatio inquit, nullam efficientiã habet, id verum est, at nos nudã, simplicemq; proportionem voluptatis esse causam non ponimus sed rẽ ipsam obiectam, quæ sua quadam vi facultatẽ iucunde afficiat, quam tamen vim proportio hæc, & conueniẽtia sequitur, idcircoq; his vocibus significari potest: quẽadmodum etiam à Patre filium generari dicimus non quòd relatione illa generetur, sed quoniam pater adhibet quandam vim, & efficiẽtiam, quam relatio illa consequitur. Sunt igitur hæc argumenta non intelligẽtis sententiam nostram, & facilè refelluntur. Definitione voluptatis cõstituta, & multis, quæ illi officere videbantur, propulsatis, ad vestram Ricci, & Flamini litem dirimendam accedamus. Tum Malegutius, Memini, inquit, cum verba illa Aristotelis modò exponeres, positũ à te esse voluptatem in sentiendo, & intelligendo, non in appetendo consistere. Quam tamen rem in magnã apud Peripateticos cadere quæ-

stionem scio. Eam vellem, antea quã ad alia pergas, explicari. Plenis scilicet velis, inquit Madius, cum temerè è portu egreßi sumus, est nauigandum. Veniat igitur in medium questio ista, habeat ne sedem suam voluptas in sensu, an potius in appetitu, in mente, an voluntate. Ac primùm de sensu, & appetitu disquiramus. Hoc enim probè cognito, facilè etiam de mente, & voluntate controuersia sedabitur. Qui igitur voluptatem ad appetitum potius, quã sensum pertinere putant, eoq; voluptatem vocant facultatis appetentis cum bono optato cõiunctionem, copulationemq; & mirificam quandam tranquillitatem (in quibus fortasse Lucretius fuit, qui dixit. Requies hominum, Diuûmq; voluptas) multis, validisq; agere argumentis possunt. Primùm si aduersa sub eodem genere collocantur, vt sub colore nigredo, et candor, voluptas autem, & dolor aduersa sunt, certè si dolor est perpeßio, vt Aristoteles in Topicis inquit, voluptas quoq; perpeßio quædam erit. At perceptio sensus non est perpeßio, sed potius quedã functio muneris, & actio. Ergo voluptas in perceptione sensus nõ est collocanda. Deinde illud euenire quotidiè cernimus, vt si quis puellam perditè amet, deturq; ei forte fortuna illius manũ attrectare, incredibili dulcedine perfundatur, vbi verò ardor ille deferbuerit, si eandem manum tetigerit, nullã amplius, aut certè perexiguam sentiat voluptatem. Id

autem aliundè proficisci nõ potest, quã quòd eadem cupiditas, ac libido nõ manet, quãuis eadẽ sit perceptio sensus. Appetitus igitur, non sensus magnæ illius voluptatis efficiens erat: quare in appetitu, nõ in sensu voluptas erit reponenda. Quid multa? Voluptas, et Dolor sunt affectiones, vt ostendemus, ergo ad appetitũ omninò pertinent. Nã vt aliâs declarauimus, affectio nihil aliud planè est, quã ipsemet appetitus sese prodẽs, et erũpens in actum. Ostendemus autẽ quod polliciti sumus ex ijs, quæ tertio lib: de morib: sunt ab Arist. tradita. Statuit enĩ Fortitudinem in dolore cõprimendo, Temperantiã in cõpescenda voluptate consistere, cum tamen easdem virtutes in affectionibus, tanquã in subiecta materia versari antea apertè dixisset. Quãobrẽ omnes ferè veteres Peripatetici, & Platonici, vbiq; voluptatem, et dolorẽ maximè omniũ vehementes, præpotentesq; affectiones nuncupant: atq; omninò hæ maximè omniũ principia motus esse videntur (dolore enim, et voluptate incitati facilè huc, & illhuc impellimur) quod nõ sensus, sed facultatis appetentis propriũ esse Arist. censuit. His igitur argumentis, qui putãt voluptatẽ in appetitu residere, satis tueri videbuntur sententiam suã. Cõtrà qui voluptatẽ ad sensum referunt, multa, nec infirmiora afferunt argumenta. Primum statuunt, quod multò verissimũ est, & à me initio huius disputationis positũ, appetitum esse cõ-

motionem sensus ad rem, quã sibi iucundam iudicat, prosequendã, vel molestam declinandam. Ex quo primo lib: Rhetoric: cupiditatem definiebat Aristoteles iucundi appetitionem. Hinc verò concludunt necessariò à sensu prius esse perceptam iucunditatem, vel molestiam, quã emergat appetitio. Ergo tùm voluptas, tùm dolor in sensu spectari debent, nõ in appetitu. Deindè cõmuni quodam sensu cõprobant. Vir tẽperans, si aliquando liberis det operam, multò maiorẽ sentiet voluptatem, quàm intemperans, qui diuturno vsu voluptatis, illius sibi ipse sensum ademit. Quòd si in appetitu voluptas consisteret, cõtra eueniret. Temperans enim minimam sentiret voluptatem, cuius appetitus iam est castigatus, & ad moderationem redactus. Intemperans maximam, qui vehementi libidine fertur incitatus. Idem in dolore reperias. Etenim cũ crudelißimi Tyranni iussu ferreis malleis Anaxarchus tunderetur, cum Zeno, cum Attilius Regulus, ingentibus cruciatibus torquerentur, nõ ne censes maximũ illos dolorem cœpisse? Non est dubitandum. Appetitus tamen virtutis robore confirmatus mediocriter cõmouebatur. Hinc præclaræ illæ voces sunt auditæ. Clamabat Anaxarchus, tunde, tunde Anaxarchi vtrẽ, Anaxarchum non potes tundere. Attilius Thorio potante in rosa beatiorem se esse profitebatur. Zeno autẽ suis ipse dentibus linguam sibi abscidit, ne quæ sibi cre

dita erãt arcana, et occulta prodere cogeretur. Atqui vt idem onus cõtento corpore facillimè fertur, remißò opprimit, sic idem dolor, eadem voluptas fortem, & temperatum virum mediocriter mouet, ignauum, & intemperantem rapit secum, atq; de statu deijcit. Ad sensum igitur voluptas sine dubio est referenda. Præterea verò dolorem, & voluptatem non modò inter affectiones esse recensendas, non concedunt, sed cõtrà afferunt locum Aristotelis, in quo perspicuè illud videtur negare. Inquit enim secundo libr. de moribus dum affectionem ab habitu, & facultate seiungeret. Affectiones autem voco cupiditatem, iram, excandescentiam, odium desiderium, timorẽ, spem, inuidiam, gaudium, beneuolentiam, æmulationẽ, misericordiam, ea deniquè omnia, quæ voluptas, vel dolor consequitur. *Ergo si affectiones omnes voluptas, vel dolor consequitur, nihil autem se ipsum consequi dicimus, concludendum certè est voluptatem ab affectione plurimũ differe. Adde affectiones ab Aristot. animi motus appellari, cum tamen in decimo libro de moribus multis, firmisquè rationibus concludat, voluptatem nullo pacto conuenire cum motu. Sed vt hæc dissolui fortaßè poßint, verba certè illa, quæ superius ex eodem dec. lib: attulimus, omnem tollere dubitationem videntur; Cum in illis affirmet voluptatẽ ab appetitione tùm na-*

tura, tùm tempore esse distinctã. Prius enim cupimus, deinde si cõsequamur, perfundimur voluptate. Per obscura igitur quæstio est, & magnæ, arduæq; cognitionis indiget. Verũ nobis iam, quid statuamus, consultatione nihil est opus. Nam & in libris de anima sententiam nostrã exponere veriti nõ sumus, cum de affectionibus agentes, voluptatẽ, & dolorẽ ab illis distingueremus: et nunc in voluptatis definitione cõstituenda, cũ ipsam perceptionem nuncuparemus, apertè in sensu collocauimus. Quod tamen ex ore ipsius Arist. si diligenter vndecimũ cap. i. lib. Rhetoricorum legeritis, mitti iudicabitis. Eorum igitur, qui aliter existimant, argumẽta sunt refellenda. Primũ autem illud intelligatur, cum appetitus maximè sit cõiunctus, atq; copulatus cũ sensu, vel potius, vt sæpè diximus, reapse non differant, in appetitu autem prima affectio insit illa, qua in voluptatem propendet, abhorret autẽ à dolore, Hinc euenire, vt voluptas, et dolor nõ modò perceptionem sensus significent, aut iucundã, aut molestã, sed etiam ipsam appetitus propensionem, vel cõtractionem, Id autem multis alijs in rebus euenire cernimus. Voluntas apud Aristotelem facultatem illam significat, qua mens nostra mouetur, ad bonum amplectendum, & euitandum malum. Significat tamen aliquando actionem etiam ipsius facultatis, qua quidem ferimur in finem (sicq; ab electione secernitur,

quæ in ijs potius versatur, quæ conducunt ad finem) quoniã actio hæc facultati illi maximè cognata, atq; proxima est, proptereaq; eodem nomine appellatur. Intelligentia itidem facultatem animi significat, qua intelligimus, & sapimus, significat etiam habitum, quo rerum principia, & causas cognoscimus, quoniã hic habitus naturæ ipsius facultatis intelligentis maximè proprius est. Hæc ex tert. lib. de moribus, & sexto sunt accepta. Sic etiam in libris de anima facultatem illã animæ quã phantasiam dicimus, cum muneris functione, dum illam Aristoteles definit, videtur confundere. Eadem igitur ratione voluptas, & dolor, vt dicebamus, non modò perceptionem vel iucundam, vel molestam sensus significant, sed etiam cõmotionem appetitus, qua voluptati, tãquã bono optato hæremus, & à dolore refugimus; quòd affectiones hæ perceptionem sensus statim cõsequuntur, et ad ipsas, tanquam caput, & originem reliquæ omnes affectiones referuntur; Quanquã si proprijs vocibus vti velimus, amor potius, & odium, vt in libris de anima diximus, appellari debent. Amor enim propensionem illam appetitus in rem iucundam, odium verò fugam, declinationemq; à re molesta significat. Sed ob causam expositam confunduntur. Hoc probè fixo, & stabilito, facilè. reprehensorum vitia diluentur. Iam enim apparet, quo pacto voluptas & dolor affectiones, & principia

motus appellari queant. Significant enĩ propter quandam naturæ coniunctionem vim etiam appetentem, ad quam pertinent affectiones omnes, quæq́ principiũ est omnis motus. Ad illud autem, quod priore loco proponebatur, respondemus, primum exempli causa in Topicis dolorem nuncupari perpeßionem. Deinde, vt verè dicatur, & ex Aristotelis ipsius sententia, eodem pacto dolorem appellari posse persperßionem asserimus, quo perceptionem, et cognitionem omnem. Nam in omni cognitione necessariò præit ipsa perpeßio: nisi enim species rerum obiectarum reciperemus, et quasi pateremur, nihil vnquam percipere possemus. Voluptatis autem illius, quam in manu puellæ amatæ tangenda maximam capimus, verißimam, vt arbitror, causam ex ijs, quæ iam diximus, afferemus. Amor enim, vt de nouitate dicebamus, sensum quasi exacuit, efficitq́, vt in rem obiectam magis incumbat, & contentius agat, suoq́ munere perfectius fungatur, vt qui intentis oculis rem aliquam intuentur: quapropter nihil mirum si maior ad ipsum peruenit voluptas, quàm cum deferbuit ardor ille cupiditatis. Ratum igitur, firmumq́ sit, voluptatem in sensu consistere, non in appetitu; ex quo sequitur etiam in nobilißima, & diuina animæ nostræ parte, uoluptatem ad intelligentiam pertinere, non ad voluntatem. Idem enim iudicium, vt millies diximus, de appeti-

tu, &

tu, & voluntate, idem de sensu, & intelligentia est faciendum. Prius enim mens nostra rem obiectam bonam, suæq; naturæ accommodatam, & iucundam percipiat omninò necesse est, quàm voluntas ad appetendum excitetur. Hac profligata, & ad exitum deducta quæstione existit alia, quæ & ipsa, quando omnia, quæ ad hunc locum illustrandum faciunt, explicare aggreßi sumus, diligenter, accuratèq; tractari postulat. Duæ enim sunt in mente, & intelligentia perceptiones, quarum Latini vnam rectam, alteram reflexam appellant. Primò namq; animus exempli caussa dulcedinem percipit, quæ prima perceptio ex ipsius rei, quæ obiecta est, suauitate oriri videtur, & recta ab istis nominatur, deindè quasi in se ipse reuersus dulcedinem se consequutũ cogitat, istaq; cogitatio ab ijsdẽ vocatur reflexa. Cum igitur hæ duæ perceptiones, tùm perspicuè in mente, & intelligentia reperiantur, tùm etiam, vt nonnulli existimãt in sensu, in vtra potius sit locanda voluptas cadit in quæstionem. Istud inquit Ruggerius, cupidè expectamus. Vester, Madius inquit, nutus, fidem mihi faciebat. Alij igitur in priore, alij in posteriore perceptione voluptatem posuerunt; quorum controuersiam cum vtrorumquè rationibus exponere, vt hic locus benè intelligatur, necesse est. Qui igitur in posteriore ponunt, sic argumentantur. Posterior perceptio prioris acceßio quædam,

& absolutio videtur esse. Perfectissima autem, quæq; & absolutissima voluptatem maximè parere rationi consentaneum est. Ergo ad posteriorem illam perceptionem voluptas maximè pertinebit. Quod spectans Epicurus beati vitam in conspiciendis, totaquè mente contrectandis varijs voluptatibus positam esse affirmare non est veritus. Qui autem in priore perceptione ponunt, primùm putant Aristotelis sententiam à se defendi, qui posteriorem hanc perceptionem de voluptate tractans ne nutu quidem significauit. Deindè istas duas perceptiones aiunt re non esse fortasse diuersas, neq; id ab Aristotelis sententia secundo lib. de anima explicata est alienũ: præterea vt diuersæ sint, non ad eandem fortasse facultatem ambas referri perceptiones. Dicebat enim Arist. in libello de somno, & vigilia quòd cernamus, non iudicare nos visu, sed alia quadam superiore facultate. Cum igitur sua etiam voluptas visui, sua tactui, et reliquis externis sensibus sit aßignãda, et in istis sẽsibus posteriori perceptioni nihil sit relictũ loci, sequitur ut voluptas in priore, nõ in posteriore perceptione consistat. Cæterũ quoniã suprema saltem animæ nostræ facultas, mens inquam, & intelligentia non modò res obiectas cognoscit, sed etiam percipit se cognoscere, neque ipsius etiam voluptatem in posteriore perceptione concedunt, sed in priore affirmant esse collocandam. Facultati enim nobilißimæ,

& præstantißimæ præstantißima res obiecta summam inter cæteras omnes voluptatem afferat, necesse est. At cum mens, vt exemplis res satis obscura illustretur, Principem illum Deum conditorem, moderatoremquè huius vniuersitatis contemplatur, quæ res obijci amplius potest, quæ dignitate, perfectioneq; Deum antecellat, aut æquet, aut proximè ad ipsum accedat? Maxima igitur omnium, quæ excogitari poßint, voluptas in Dei contemplatione, & cognitione, quæ prior perceptio est, non in posteriore sentietur. Argumentum autem, quo altera opinione nitebatur facilè refellitur. Est enim posterior perceptio quasi quædam appendicula prioris. Quapropter vt idem ille Deus Opti. Max. si summa cum infimis conferrè fas est, se ipsum intelligendo suam satis obtinet perfectionem, nihilq; extrinsecus desiderat, cognoscit tamen & reliqua omnia, quæcunquè sunt, fuerunt, futura sunt, quasi redundantia quadam cognitionis, & hæc à Theologis nostris perfectio secundaria nuncupatur; ita mens nostra res dignitate, & perfectione excellentes, suæquè facultati cognatas contemplando præcipua afficitur voluptate, secundo autem loco posteriore etiam illa perceptione delectatur, quæ prioris, vt dicebamus est appendix. Hac exposita Peripateticorum controuersia, quanquàm illa quidem non sit eiusmo

di, vt alteri prorsus, nihil dicere putentur, nobis tamen sententia illa, quam secundo loco explicauimus, multo verior, & firmioribus munita rationibus, decretisquè Aristotelicis magis consentanea videtur. Eam igitur libentißimè sequemur, & voluptatem in priore potißimum perceptione consistere statuemus. Hæc ad voluptatis definitionem, quam principiò attulimus illustrandam, confirmandamquè satis fortasse erunt. Nunc de dolore nonnulla dicamus, vt cui voluptati aduersetur, intelligatur.

Sensus apud Peripateticos, quorum potissimum sententias adamamus, est quædam forma ex materiæ latebris eruta, atquè instrumento corporeo vtitur, quod ex elementorum temperatione constat. Potest autem temperamentum istud à re obiecta lædi, atquè dissolui, vndè continuò dolor ortum ducit. Vt enim à re obiecta, quæ conuenientiam, naturæquè coniunctionem habet cum facultate percipiente, atquè ipsius temperamento, voluptas proficiscitur, ita si res obiecta instrumenti temperamento aduersetur, facultati etiam repugnabit, parietquè dolorem. Quapropter in quæstione illa de causis doloris diù, multumquè à medicis tractata verißimè mihi Petrus Aponensis sensisse videtur, discrepantiam statuens, siue vt ipse inquit, disproportionem rei obie-

ctæ præcipuam esse causam doloris, quæ quidem discrepantia intemperiei nomine, nisi fallor, ab Auerroe appellata fuit, idcircoquè ab illius etiam sententia non discedimus. Quod autem ad continui, vt omnes nostri Medici vocant, solutionem attinet, equidem existimo ab illa inferri dolorem, vt motus quidam est naturæ nostræ maximè aduersarius, atquè ab ea maximè discrepans, & à sensu hæc discrepantia percipitur, præterea etiam ratione rei extrinsecus obiectæ diuidentis, et dissoluentis, quæ aut acuta est, aut dura, aut alijs de causis naturæ sentientis facultatis, illiusquè instrumento aduersatur. Mens autem, & intelligentia diuinitatis sinè dubio particeps, & instrumento corporeo non affixa nihil suapte natura habet, quod illi repugnet, & omnes species recipere pariter potest, ex quo à rebus obiectis non læditur, nequè dolorem sentit, nisi fortasse ex rei, quam cognoscere aueret, ignoratione, et ita ex quadam priuatione, vt optimè à Platone in dialogo illo, qui Philebus inscribitur, est explicatum. Habet tamen ex rebus, quæ intelligentia percipiuntur, vna maiorem conuenientiam cum ipsa mente, quàm altera, & ita maioris, minorisquè voluptatis est efficiens. Nec verò sequitur, si dolor non est in mente, nequè etiam maiorem, & minorem voluptatem esse posse. Non enim admistione con-

trarij omnia remittuntur, ſed ea tantum, quibus cõtraria altera ex parte reſpondent. Hinc commodiſsimè ratio reddi poteſt, cur inter reliquos ſenſus maximè omnium tactus dolorem percipiat, ita vt dolor propriè tactui conuenire videatur, ad cæteros ſenſus moleſtia potius quædam, quàm dolor pertineat. Tactus enim maximè corporeo vtitur inſtrumento, cuius quidem temperamentum facilè lædi, diſſoluiquè poteſt, propterea què dolori maximè eſt expoſitus. Reliquorum verò ſenſuum, cum puriore, & ſubtiliore conſiſtant inſtrumento, vix temperamentum peruerti poteſt, niſi vnà quoquè inſtrumentum tactus lædatur, & violetur. Quocirca Ariſtoteles definitionem illam Platonicam voluptatis perpendens, in qua dicebatur voluptatem ex indigentiæ expletione oriri, concedebat in guſtu, & tactu id verum eſſe, quorum inſtrumentum maximè craſſum, concretumquè eſt, facilequè diffluit, ac dilabitur, idcircòquè refici poſtulant, & dum reficiuntur, maximam ſentiunt voluptatem. Reliquorum autem ſenſuum inſtrumenta non ita euaneſcunt, idcircòquè nulla expletione, & quaſi ſupplemento egentes ſunt tamen compotes voluptatis. Quamobrem dicebat finitionem illam non omnibus ſenſibus vſquè quaquè conuenire. Quanquàm veritate perpendenti eadem vtriusquè ſententia eſſe videbitur.

Duplex enim indigentia reperitur, altera rei alicuius, quæ amiſſa eſt, altera rei, quæ non eſt amiſſa, ſed acquiri tamen, & obtineri poteſt. Duplex item expletio, indigentiæ altera ex parte reſpondens. Priore notione accepta indigentia guſtui, & tactui potiſsimum conuenit, cum enim diſſoluuntur, amittunt aliquod, itaquè ſi reficiuntur, mirificam ſentiũt voluptatem. Poſteriore verò in reliquis etiam ſenſibus, locum habet. Et ſi enim nihil amiſerint, poſſunt tamen adhuc magis perfici, eamquè perfectionem dum conſequuntur, & expleri dici poſſunt, & re vera voluptate potiuntur. Hanc igitur putamus fuiſſe Platonis ſententiam in eodem dialogo de ſummo bono apertè explicatam, atquè Ariſtotelicæ omnino congruentem. Nam Ariſtoteles quoq; vndecimo capitu. primi libr. Rhetoricorum, cuius iam ſæpè mentionem fecimus diſcendo nos expleri, atquè ad naturalem ſtatum reuerti aſſeruit. Dolor igitur, vt ad propoſitum reuertamur, in tactu, & guſtu ſpectatus, in eorum contrariorum genere reponetur, quæ aduerſa à Mar. Tullio appellantur, exprimit enim aduerſam quandam naturam voluptati, ſicuti calor frigori, in intelligentia autem, & cæteris fortaſſe ſenſibus aut locum non habet, aut ſi habet, in priuantium potius genere ſtatuetur. Nunc voluptatis partitionem ab Ariſtotele alla-

tam exponere, nisi quid aliud mea vultis commodum erit, propositæquè tractationi maximè necessarium. Nihil malumus aliud, omnes ferè vna voce respondimus. Tum ille. Principio cum duplex in nobis perceptio sit, vna intelligentie, et mētis, altera sensus, duplicē etiā voluptatē existere necesse est, alteram, quæ ad sensum alterā quæ ad intelligentiā pertineat. De hac posterius loquemur. Illam autem, quà sensus titillantur, & quasi liquefiunt, in duo rursus genera Aristoteles distribuit. Aut enim ex naturæ instinctu prouenit, aut contrà naturam existit. Naturalem voluptatem eam vocat, quæ cum naturam reficiat, & recreet, ab omnibus, aut pluribus appetitur. Atquè huius rursus voluptatis alia cunctis animantibus est communis, alia vni duntaxat speciei propria, & accommodata. Nam quòd ex cibo, & potu, & rerum venerearum vsu, voluptas percipiatur, commune omnibus animantibus est. Quòd autem singulæ species, vt naturam habent à reliquis diuersam, & dispertitam, sic certis quibusdam, & naturæ suæ accommodatis rebus delectetur, in eo naturalis quidem, attamen non iam communis, sed propria conspicitur voluptas. Nam cum id volupe cuiquè videatur, quod suæ naturæ maximè est cognatum, & consentaneum, certè diuersas naturas diuersæ voluptates consequantur oportet.

oportet. Hinc dicebat Heraclitus certam, & quasi propriam singulis animantibus cupiditatem, voluptatemq́ esse assignatam. Hinc egregiè doctissimus, & suauissimus Poeta Virgilius.

,, Torua leæna lupum sequitur, lupus ipse capellam
,, Florentem Cytisum sequitur lasciua capella
,, Te corydon ò Alexi, trahit sua quemq́ voluptas.

Naturalis igitur voluptas ab Aristotele appellatur, quæ aut omnibus animantibus, aut vni saltem speciei conuenit. Contrà naturam autem eas vocat quæ partim propter debilitationes corporũ, partim propter malæ consuetudinis coruptelam, partim propter vitiosas naturas iucundæ sunt, & expetuntur. Ex quibus immanes, & planè ferini habitus proficiscũtur: qualis erat eius mulieris, quam dicunt grauidis mulieribus apertis, & persectis pueros deuorare summa voluptate solitam: aut qualis agrestium quorundam circà Pontum populorum: quorum alios crudis, alios humanis carnibus delectari ferũt, alios liberos suos inter se mutuas in epulis dare. Ferini igitur hi sunt habitus. Alij propter morbos: & furores nonnullis innascuntur, qualis illius fuit, qui matrem immolauit, & comedit, & qui conserui iecur. Alij ex diuturna consuetudine oriuntur, vt pilorum euulsiones, & vnguium corro

siones, carbonum quoque, & terræ. Huiusmodi igitur habitus voluptates à natura abhorrentes pariunt. Hæ autem quamuis in hominibus sæpius, & euidentius sint, aliquandò tamen etiam in bestijs conspiciuntur: vt in cane, cum inusitata rabie in homines inuadit. Potest autem voluptatis illius, qua sensus commouetur, alia afferri partitio. Quot enim sensus sunt, tot etiam voluptatum genera existunt. Sensus autem vel interni sunt, vel externi. Externi omnibus notissimi. Interni autem duo præcipuè sunt, sensus communis, qui inter res à sensibus externis ad se delatas iudicat, colcremquè à sono, odorem à sapore, & frigore differre percipit & φαντασία, quæ de rebus etiam absentibus quandam cogitandi vim habet, et præterita recordatur His omnibus sensibus tùm internis, tùm externis propria, & sua voluptas est attributa. Nam & sensibus externis perspicuè sunt quædam ex rebus obiectu maximè consentaneæ, nec minus sensui cõmuni, qui quasi fons exteriorum est, et rerum imagines ad se delatas perfectissimè iudicat. Iucundum etiam est præteritam voluptatem memoria repetere, & futuram cogitatione præcipere; quod alterius interni sensus esse proprium diximus. Cum igitur voluptas partim in sensu, partim in mente consistat, Plato tamen illas tantum, qui-

bus perfusi sensus mouentur, videtur voluptates appellare (quem sequutus Marcus Tullius definiuit voluptatem iucundum motum in sensu) menti verò lætitiam, & gaudium tribuit, vt ex Marsilio Ficino in libro de Voluptate sententiam Platonis accuratè explicante intelligi potest. Aristoteles autē à Voluptate gaudium non distinxit, eamquè menti etiam conuenire est arbitratus, quem nos in præsentia sequimur. Quanquàm nonnullis in locis Platonem ipse sequi videtur, vt cum bonum distribuit in treis partes, quarum vna in honestate consistit, altera in utilitate, tertia à voluptate ducitur. Qua quidem in partitione satis apparet, voluptatem eam tantum intelligi, quæ permulcet, & delinit sensum. Cum enim vtilitas à vegetabili animæ parte ducatur (vtile enim illud dicimus, quod ad salutem, & incolumitatem vel dandam, vel conseruandam, vel restituendam etiam facit, incolumitas autem ad animam vegetabilem pertinet) honestas verò in mente locum obtineat suum; clarum, opinor, perspicuumquè est voluptatem ad sensum duntaxat pertinere. Qua propter nunquam in Rhetoricis cum ab honesto, tum ab vtili argumentari nos doceret, voluptatis mentionem fecit; quòd in iudicijs,

& in senatu, vbi viri tantum graues conuenire putantur, voluptatis causa faciundum aliquid, aut omittendum suadere, minimè decorum existimaret. Præterea in libris de moribus cum de volupta te ageret, nominis huius hæreditatem ad voluptates corporis venisse confessus est, propterea quòd plerumquè ijs sese homines dedunt, & earum sunt omnes participes, easquè solas plerique norunt. Exigua igitur controuersia inter Platonem, & Aristotelem est; & licet, modò de re ipsa conueniat, vt inter illos, quantum ego possum iudicare, certè conuenit, huic voluptatis voci tùm solam commotionem suauem sensus subijcere, tùm etiam gaudium intelligentiæ & mentis. Nos in præsentia voluptatem vniuersè accipimus, vt perceptionem iucundam & sensus, & intelligentiæ comprehendit.

Iam verò quot, qualesq; sint intelligentiæ volupta tes videamus, qua quidem in re pertractanda scopulos præteruecta oratio liberius fluere iam poterit: & Siluio etiam erit accommodata. Sentio enim ea, quæ hactenus dicta sunt, spinosiora fuisse, quã vellem; Nimirum rei de qua agebatur, natura ita ferente. Ac primùm voluptas illa occurrit, quæ virtutis munera exequendo, iustè, inquam temperanter, fortiter agendo, familiã, atquè Remp. rectè administrando percipitur. Quo enĩ gaudio exultare

illũ credimus, qui videt in se naturæ ordinẽ nõ peruerti sed mentẽ, quæ ad imperãdũ nata erat, principatum obtinere, appetitum verò rationi esse obedientem, non temerè ferri? non se auri cupiditate, non obscænarum voluptatum illecebris, quibus multi ita ducuntur, vt etiam insaniant, à recto, & honesto vnquam deflectere? instrui à se familiam suam ad omne officij munus? nullam in Repub: oriri seditionem, quàm ipse non comprimat, nullum impendere periculum, quod non auertat, prodesse denique se omnibus tanquam terrestrem quendam Deum?

Huic voluptati meo quidem iudicio maximæ illa altera statim succedit, honos & gloria. Rectè enim Simonides apud Xenophontem neque sanè ex humanis voluptatibus ulla proprius ad illam, qua Deus fruitur, accedere videtur, quàm hæc quæ de honoribus manat.

Neque verò honorem in ijs tantum rebus pono, quæ iam leuia sunt, & communia, vt salutari, appeti, decedi, assurgi, deduci reduci, sed in amore potius hominum, & pietate. Quæ quidem pietas tanti ponderis est, vt aptius, & maius ipsa præmium virtuti tribui non posit. Et enim si magnum quiddam est, plurimam auri, & argenti vim, multa, & fructuosa prædia obtinere, quarum quidem rerũ in hac vniuersitate vilißima conditio est, non ne,

obſecro, maius cenſeri debet poßidere animos hominum? qui natura diuini, & cæleſtes ſunt? Verum hæc in tuo Flamini libello de honore diligenter memini eſſe explicata. Quid verò de illo præſtantiſſimo voluptatis genere, quæ contemplando hauritur, dicendum eſt? Ea quidem eſt huiuſmodi, vt nihil ſimilius Deorum immortalium vitæ reperiri queat. Etenim cum in illis non doloris, non libidinis faces admoueantur, nulliquè incerti exiſtant caſus, profectò nec temperantiæ, nec fortitudini, nec mehercle prudentiæ relinquitur locus. Solum ſe ipſos intuentes, vitam vſquequaq; iucundiſſimam, ſummisq; voluptatibus confertiſſimam degunt. Contemplatio igitur ſimplicibus illis, & puris mentibus nos ſimillimos reddit. Hæc autem ſimilitudo multis alijs argumentis apparet. Nam qui contemplationi deditus eſt, pauca ex rebus externis requirit. Ex quo Socrates, cum aliquandò per forum obambulans mercium copiam, quæ illhìc vendebantur, aſpiceret, ita ſecum loquutus fertur, quàm multis rebus ego non egeo. At qui negocijs ciuilibus eſt implicatus, virtutisq; perfectæ omnia officia præſtare parat, diuitijs potens, opibus amplus, gloria, & autoritate clarus exiſtat oportet. Quis autem eam vitam, quæ paucioribus ad ſe tuendam eget, ad Deorum Immortalium maieſtatem, qui nullius indiget rei, propius

accedere non putet? Adde quod maximi ponderis est, contemplationem ad solam mentem pertinere mentemquè dum contemplamur, quasi secum viuere, at cum virtutis officia exequitur, appetitum sibi comitem, & corpus adiungere, & externum ferè quippiam sibi pro fini proponere, vt victoriam, vt ciuium concordiam. Quemadmodum autem beatiores erimus, cum his corporis vinculis, & compagibus soluta mens erit, atquè omni cupiditatum tumultu liberata, ita quò magis in hac etiam vita à corpore nos seiungemus, mentemquè ipsam secum quasi habitare faciemus, puriorem sine dubio, ac veriorem felicitatem, voluptatemquè consequemur. Ex his igitur satis constare arbitror, quantum dignitatis, voluptatis, beatitudinis insit in contemplatione. Postrema mentis nostræ voluptas est liberorum, vt platonicè loquar, procreatio. Omnium enim hominum pregnans, & seminibus grauidatum corpus esse, pregnantem etiam animum Plato dicebat. Si ad corpus quidem respicias, filij nostri sunt, quos ex mulierum congressu gignimus; si ad animum, quos virtutum, & scientiarum societate generamus; vt leges, vt Rerumpubli. institutiones, vt poemata, vt philosophici libri, vt gloria nominis nostri. Hæc enim omnia ad largiendam homini

immortalitatem facere videntur, quam ob causam liberorum procreatio est instituta. Quicunquè igitur corpore fœcundi sunt, fœminas amant, & filiorum ortu immortalitatem, & felicitatem se asse qui posse putant. Qui verò animum fœcundum obtinent, hi nullos recusant labores, maximaquè subeunt pericula, quò virtutes, & scientias sibi comparent, quarum fructus videre poßint, & reliquis hominibus impartire, atquè ex hac re summa ad ipsos peruenit voluptas. Quapropter apud Xenophontium Prodicum virtutis Dea Venerem ita increpat. Nec verò, quod acroama iucundißimum ad audiendum est, laudem tuam vnquam audis, aut pulcherrimum omnium spectaculum ad te vllo pacto pertinet. Nunquam enim pulchrum aliquod opus tuum aspexisti. *Cum igitur tot, tantæquè mentis nostræ sint voluptates, videamus nunc, an cum his illæ, quæ ad sensum pertinent, conferri queant. Nequè hoc loco pugnabo autoritate, aut probabilibus rationibus. Id enim cumulatißimè Riccius præstitit. Ex voluptatis tantum natura, validißima, vt arbitror, argumenta eruam; quibus confirmetur, eam, quæ ad corpus pertinet, & permulcet sensus, voluptate mentis longè esse inferiorem. Illud autem teneatur, quod supe-*

rius

perius à nobis positum est, quò melius quæquè facultas est affecta, eò maiorem capere posse voluptatem. Nam maiorem cernendo voluptatem haurimus, si acrem, & acutam, quàm si hebetem oculorum aciem habeamus. Ergo si in vna, eademquè facultate cognoscente, quò melius affecta est, & ad cognoscendum acrior, eò maior emergit voluptas; profectò & inter diuersas facultates, quò quæquè meliorem, & perfectiorem obtinebit statum, eò maioris, & perfectioris voluptatis compotem fore existimare debemus. At mens nostra longè meliore loco, atquè conditione est, quàm reliquæ omnes animæ facultates. Est enim summum, quò artem numerandi imitata natura, ex rerum inanimarum formis, ex vita, ex sensu quasi per gradus quosdam peruenit: Mentis igitur voluptas mirandum in modum sensuum voluptati præstare censenda est. Quòd si cui fortasse hæc argumentatio obscurior videbitur, est enim ducta ex reconditiore Philosophia, eam, quæ sequitur, atquè ex sensu quodam communi deprompta priorem etiam explicat, attentè audiat. Proponamus nobis ex altera quidem parte vitam beatarum, & diuinarum mentium, ex altera verò brutorum animantium, cum voluptate planè, liquefiunt. Quam ex his iucundiorem, suauioremquè vitam censebimus? non ne infinitis propè partibus

cælestium animorum voluptatem excellere indicabimus? Quid ita? quoniam solutæ illæ, & liberæ mentes longè perfectiorem, ac præstantiorem, quàm bruta animantia, sunt sortitæ naturam. Cogitemus enim, quàm velimus, aliam causam non reperiemus. Deinde illud etiam animis occurrat nostris, ex ipsis diuinis mentibus, quò quæque propius ad Principis illius Dei, qui hunc Mundum regit, naturam accedit, eò maiore frui voluptate, ac felicius viuere. Eadem ratione cum mens nostra longè perfectioris naturæ sit, quã sensus, multoquè propius absit ab illo præstantissimæ, & sapientissimæ mentis numine, quis, nisi planè sit excors, negare audeat, voluptatem etiam, quã mente percipimus, multò cognatiorem, similioremque diuinæ voluptati esse, quàm illam, quæ ad sensum pertinet? idcircoque maiorem, præstabiliorem, optabiliorem esse? Quapropter si qui obliti mentem habere, qua Deorum immortalium vim, & maiestatem in terris referimus, non ad ipsorum Deorum vitam adhibent cogitationem, sed bestiarum potius vitam intuentes, & quoniam eas vident solo sensu voluptatem comprehendere, & ad eam summo cupiditatis ardore ferri, earum iudicio, quasi auium augures, standum sibi putant, eandemquè sibi consectandam voluptatem, ij belluæ iam sunt humana specie, atquè figura. Huius-

modi enim voluptas, vt Plato dicebat, quem verè Riccius Heroem nostrum appellauit, quasi clauum tenens, animum corpori affigit, atquè coniungit, efficitquè vt infectus corporea qualitate, & specie ea putet esse vera bona, quæ corpus, & sensus suadeat, itaquè cum alienam induerit speciem, suam miser exuit multò nobiliorem, ac perfectiorem. Sed quoniam multi, qui nullam vnquam mente voluptatem perceperunt, ad hanc veritatis ipsius vocem obsurdescunt, semperquè voluptatem illam, quæ ex vsu rerum venerearum percipitur, opponunt, semper hanc vnam prædicant, & admirantur. Agè quàm isti stultè summo se in errore versari non intelligant, expendamus. Fingant enim isti, si modò animi aciem ad vllam præclaram cogitationem possunt intendere, hominem esse, qui oculis diu fuerit captus, atquè idem eodem planè temporis puncto quantumuis pulchra muliere potiatur, & præstantis alicuius medici ope vsuram lucis acquirat. Tum verò non ne apertè sentiunt multò maiorem ex mulieris aspectu, quàm ex corporum congreßione ad illum peruenturam esse voluptatem? Quid ergo tàm multos in errorem inducit? Primùm in omnibus fermè rebus copia vilitatem, vilitas satietatem, & contemptum parere solet.

Quapropter nihil mirum, cum visu, dum vigilamus, vtamur aßiduè, rebus autem venereis perrarò, si cernendi voluptas non æquè, ac ista nos feriat, & commoueat. Ab ijs enim, quibus multum assueti sumus, ferè non afficimur. Deindè voluptas, quæ tactu percipitur, vt superius ostendimus, dolori semper est annexa, atquè coniuncta. Nullam enim rebus venereis vtentes sentiremus voluptatē, nisi quidam quasi pruritus nos excitaret, vel conuelleret potius. Quamobrem huiusmodi voluptatem non dißimilem esse ab ea Plato dicebat, quam sentire solemus, cum sanguis biliosus, & acescens, è cute erumpens stimulis quibusdam pungit, huicquè molestiæ scalptione, vel asperæ alicuius rei fricatione subuenimus. Hæc igitur voluptas, quæ ad tactum pertinet, semper habet socium adiunctum dolorem. Quod quidem in visu, auditu, atquè olfactu nō euenit. Etenim cum suauem aliquem colorem intuentes voluptate afficimur, aut concinnam harmoniam audientes, aut gratum olfacientes odorem, nullo tamen prius dolore torquebamur. Quòd si oculis, aut auribus captos mœrere atquè excruciari videmus, non idcircò id euenit, vt superius declarauimus, quòd intus aliquid vellicet, & fodicet, vt in tactu, sed quoniam quibus bonis, quibusquè voluptatibus priuati sint, non cogitare non possunt. Ergo cum na

turæ instinctu dolorem cupidissimè fugiamus, voluptas autem ad tactum pertinens medicinam dolori afferat, et præterea cum contraria si propinqua sint, magis eluceant, voluptas autem huiusmodi non modò sit propinqua dolori, sed planè adiuncta, atquè annexa, nihil mirum si maior, atquè optabilior cernendi voluptate appareat. Quòd si vtriusquè vis, & natura spectetur, longè secus rem se habere, vt satis ostendimus, censendum est. Atquè hoc loco illud ex Platone animaduertatur, hoc, quod dicimus maius, duplicem habere in qualitatibus notionem. Aliquandò enim maius album, exempli causa, illud appellamus, quod maius occupat spatium, ac mole ipsa excedit, vt si diceremus parietem dealbatum esse maius album, quàm tantulam niuem. Aliquandò autem quod ui ipsius candoris præstat, & ab alterius coloris admistione purius est, qua notione portionem niuis, quamuis exiguam, maius esse album dicemus. Sic in re proposita nõnunquàm maiorem voluptatem in tactu, & corporum congressione esse dicimus, quoniam hæc voluptas quasi mole quadam reliquas excedit. Occupant enim vniuersum hominem, et concutit. Aliquandò autem visu, & auditu maiorem percipi voluptatem asserimus, quoniam hæc verior, purior, integrior, quàm illa, voluptas est. Desinamus igitur huius-

videretur, obsecro, te inquit Malegutius, vt antequã ad alia accedas, causã afferas, cur si mentis volupta tes sunt maximæ, omnes tamẽ sensuũ ferè voluptates auidius sequamur. Causa, inquit Madius satis in promptu est. Primùm ratio, & mens primis tem poribus ætatis non expergiscitur, sed sensu vtimur, idcircòq; eam tantùm percipimus voluptatem, quæ sensibus coniuncta est, quam cum pleriq; non probè educati, atq; instituti cohibere, et frænare non discãt, mirandum non est, si tantas vires sumat, vt adulta etiam ætate, et exorto rationis lumine, ipsa tamẽ adhuc sibi vendicet principatum. Deinde ad hanc rẽ illud quoq; plurimũ facit, quòd sensus suas obeunt actiones absq; labore, disciplinæ, et exercitationis non indigentes. Neq; enim cernere, audire, tangere, vllus vnquã didicit, sed simulatq; in lucem editi sumus, nisi vis aliqua naturalem corporis nostri statũ perturbet, istis facillimè, cõmodissimèq; fungimur muneribus. Quapropter voluptates etiã, quæ ad sensus pertinent, vltrò sese nobis offerũt, atq; dant. Mens autẽ, nisi diligẽter excolatur, nisi magistra vitæ Philosophia accesserit, aut nihil aget, aut perperã aget. Vt igitur rectè agat, rectèq; agẽdo capiat voluptatẽ, multi prius labores nobis substinẽdi sunt, sæpè frigus, sæpè æstus est perferendus. Ex quo doctissimus Poeta Horatius, quẽ Riccius etiam hodie laudauit, dixit.

„ *Qui cupit optatam cursu contingere metam*
„ *Multa tulit, fecitquè puer, sudauit, & alsit.*

Aristoteles autem studiorum radices amaras esse, quamuis fructus sint dulcissimi, dicere solitus erat. Quoniam igitur pleraquè pars hominum in ea feruntur, quæ sine molestia comparantur, propterea sensuum voluptatibus multò plures, quàm mentis, & intelligentiæ addictos videmus. Præclarè enim Terentius.

Omnes homines à labore procliues ad libidinem.

Iam, inquam ego, propè esse illud tempus spero, cum nostram litem dirimes. Nisi enim fallor, ipsa rerũ series, atquè connexio eò te trahit. Non falleris inquit. In manus igitur sumamus, atquè excutiamus argumenta tua, & videamus diligenter, sint ne demonstrationes necessariæ, an probabiles tantummodò. Non molestè enim, opinor, feres rationes meas cum tuis rationibus contendere, atquè aliquas ex tuis, tanquàm inanes concidere, & confutari. Primum illud abste allatum argumentum fuit (nam & numerum, & ordinem argumentorum tuorum, operam dedi, vt memoria retinerem) cum felicitatis notioni sit ita adiuncta voluptas, vt neq; etiam cogitatione ab ea auelli queat, inter ea, quæ maxima bona sunt, esse connumerandam voluptatem. Si de illo præstantissimo voluptatis genere,

quæ ex rectè factis, aut ex contemplatione percipitur; intelligas, ad sententiam tuam licet adscribas quoq; iudicium meum. Neque Riccium puto contrà dicturum. Sin ad summam felicitatis omnes debere accedere voluptates existimas, tota, vt aiunt erras via. Nihil enim felicitas admittere potest, ne à se ipsa dissentiat, quod virtuti repugnet. Multæ autem voluptates acerrimæ virtutis aduersariæ reperiuntur. Minimè tamen contemnenda est ratio illa, qua vt omnem voluptatem bonam esse probares, secundo loco vtebaris. Ita enim dixisti, cum contrariorum contraria soleant esse consequentia, dolor autem omnis, sed etiam labor malus sit, ac naturæ repugnans, certè voluptatem omnem bonam, naturæque amicam esse oportere. Id hoc pacto conuenienter ijs, quæ ab Aristotele scribuntur, dissoluetur. Voluptas omnis suapte natura bona est, est enim perfecta, absolutaq; muneris functio, sed euentu quodam fit mala. Quod hoc pacto ostendemus. Voluptatum altera alteri non mediocri est impedimento. Ea enim est animæ nostræ partium inter se naturæ coniunctio, & quasi consensus, vt cum vna attentius in suum incumbit officium, reliquæ à suis vacent, & quasi ferias agant. Apparet istud apertissimè in sensibus. Etenim si ex pulchræ mulieris aspectu magna ad animum nostrum affluat,

& illabatur voluptas. Cytharedum eodem temporis momento scitißimè canentem non ferè audimus. Item qui fabulam spectant, quamuis fame, & siti laborent, tamen dum nobiles recitant hystriones, nec famem, nec sitim sentiunt. Eadem inter sensum, & mentem ratio est. Nam si mentem tanquàm arcum intentum habeamus, & in maximarum rerum contemplatione simus occupati, in corpore sensum adesse vix credas, vt de Socrate, et Archimede ferunt. Rursus cum cupiditatis ardore incitamur, cum doloris admouentur faces, cum iracundia efferimur, tunc menti incredibiles offunduntur tenebræ, vt nullum planè extet ipsius lumē. Non modò enim præclarū quispiam cogitare, sed ne cogitare quidē omninò possumus: ita dominãte cupiditate obcæcatur ratio, atq; extinguitur. Ex quo dicebat Aristoteles vnius facultatis voluptatē ab alienis voluptatibus æquè tolli, atq; à proprijs doloribus. Quamobrem, si sensus magnis voluptatibus titillentur, mentem perturbari, atq; à suis muneribus vacare planè necesse est. Ergo voluptates istæ, si cum facultatibus illis, quarum propriæ sunt voluptates, cõferantur, omnes suapte natura bonæ sunt, & expetendæ; euentu autem quodam malæ redduntur, si adeò sint vehementes, vt mentem impediant, atquè perturbent. Magis enim immodera

tæ sunt, quàm natura non dico sentientis animæ, sed ipsius hominis postulet, propterea què falsæ voluptates appellantur, non sentientem animam spectādo, sed naturam hominis, à qua sunt discrepantes, et alienæ, cum tamen voluptatē ex cōuenientia, nō ex discrepantia oriri posuerimus. Ergo ne uoluptates quidē appellari queunt. Quòd autē voluptas aliqua euētu quodā reddatur mala, absurdū nō est; cū aliquis dolor similiter bonus reddi poßit. Dolores enim illi, qui honestatis, virtutisquè colendæ causa substinentur, homini boni sunt, et expetendi; quamuis facultatem illam animæ sentientis, ad quam propriè pertinent, lædant mirificè, & offendant. Hac eadem ratione tertium argumentum reprehenditur. Sensus enim vtiliter nobis à natura tributus est, atquè eiusdem sensus appetitiones; nequè id nos negamus, qui aliquas etiam sensu capi voluptates æquum existimamus. Sed illud apprimè curandum est, vt intrà modum. Periculum enim magnum est, nè nimiæ sensus voluptates mentem obruant, atquè extinguant. Quartum verò argumentum, vt Siluius dixit, verißimum, atquè firmißimum est, quod vnum, vt arbitror, ex animo protulisti. Reliqua autem disputationis potius causa, atquè vt me refellentem audires, voluptas profectò ista, quæ virtutis, ac sapientiæ comes est, à

me etiam maximis laudibus eſt affecta, nequè tamen aut ego, aut tu ſatis dignè illam laudare potuimus. Nulla enim vel eloquentiſſimi hominis oratio rei ipſius magnitudini vnquam reſpondebit. Quòd ſi Riccius in voluptatem acerbiſſimè inuectus eſt, eam ſe intelligi voluiſſe confitebitur, quam vnam vulgus noſcit, ac nominat voluptatem. Ea enim, præſertim ſi modum excedat, omninò eſt reprehendenda. Quæ nam eſſet vis, & natura voluptatis definitione, vt mihi quidem videtur, decretis Ariſtotelis conſentanea, congruenteq́; aperuimus. Deindè in ſenſu, & intelligentia conſiſtere declarauimus, atquè in ipſius intelligentiæ priore, quam noſtri rectam nominant, perceptione, nõ in poſteriore, quã iidem reflexam vocant. Tùm verò voluptatis partitionem attulimus, quotq́; & quantæ mentis eſſent voluptates, quot item animæ ſentientis oſtendimus. Poſtremò partes has voluptatis inter ſe comparantes, atquè conferentes, illas, quæ ad mentem pertinent, veræquè, & germanæ hominis voluptates ſunt, potiſſimum autem illam, quæ ex rerum maximarum contemplatione percipitur, cæteris omnibus mirandum in modum excellere iudicauimus. Quam ob rem omnia ferè, quæ ad hunc locum illuſtrandum faciebant, ſatis iam videntur expoſita. Exoriuntur autem in homine voluptate accepta,

haustaquè sensibus, aut intelligentia, innumerabiles affectiones, Amor, Desiderium, Spes, Elatio, & quasi exaggeratio quædam animi, & quædam etiam in ipso corpore intimæ illius dulcedinis vestigia imprimuntur. Quasi enim liquefieri videtur corpus, atquè omninò mirabiliter commouetur, & concitatur. In puris autem illis, & solutis mentibus ex ijs, quæ ad animam appetentem pertinent, soli amori relictus est locus. Cum enim duplex finis inueniatur, vt Aristoteles inquit duodecimo libro Theologiæ (quamuis locus ille à nemine sit satis explicatus) alter qui non est, vt ægroti finis est bona valetudo, quæ adhuc non existit, alter qui est, vt Principem illum Deum sibi ipsi, & cæteris beatis mentibus præsentem semper esse finem dicimus; ad finem qui non est: desiderium, ad eum autem qui est, amor pertinet. Quapropter felicissima mentium illarum vita censenda est, cum maximas, & purissimas capiant voluptates; semperquè suo fini hæreant, & sint copulatæ, summa quidem illa, & præstantissima suum in se finem, omnemquè perfectionem inclusam gerens, reliquæ autem primæ tanquam formæ vndequaq; perficienti perpetuò coniunctæ.

Hæc habui, quæ ita de improuiso dicerem. Aliâs fortasse totam hanc rem accuratius, atquè cumulatius

persequemur. Nunc tempus est, ut cænatū eamus; si modò Riccio, ac Flaminio explevi animum, atq; huic meæ sententiæ standum sibi putant. Ego verò, inquit Riccius, nihil verius, aut sapientius dici potuisse affirmo. Optimè, inquam, inter nos convenit. Nam, ut semper Philosophos omnes, ita in hac disputatione te ipsum mihi superare visus es. Quapropter tentare statui, an ea, quæ hodiè dicta sunt, in commentarium referre possim. Aveo enim illa multis, amicis meis communicare, & præsertim Io. Baptistæ Seriustio, Ptolomeo Porticio, Io. Baptistæ Minutolio honestissimis Adolescentibus, quorum singulari eruditione ac probitate, magnum decus ad patriam meā esse accessurum confido. Ac si processerit, mittam etiā ad Lelium Taurellium, et Philippū Meliorium, hunc prudentia, eruditione, gravitate summa comitate, & iucunditate condita admirabilem, illum eximia iuris civilis scientia, maximarū rerum cognitione, sapientia, probitate probatissimis ex omni antiquitate viris conferendum. Quæ cum dicta essent, & omnes me ad id, quod pollicitus eram, præstandum cohortarentur, surreximus, ac paulo post lauti accubuimus. Quod quidem convivium, cum Madij sermo, tanquam optimum condimentum accederet, huiusmodi fuit, ut satis sciam celebres illas Platonis cœnas, neque in præ-